

पू. पं. पद्मविजयल गणिवर जैन अथमाणा पुष्प १६

श्री जिनदर्शन-पूजन विधि.

: लेखक : संपादक :

पू. पंन्यास अवर श्री मित्रानंद वजयल गणिवर

प्रकाशक

श्री शांतिनगर जैन आराधक मंडल

अमदावाद १३

પૂ. પં. પદ્મવિજયજી ગણિવર જૈન ગ્રંથમાળા પુસ્તક ૧૬

શ્રી જિનદર્શન-પૂજન વિધિ

: લેખક : સંપાદક :

પૂ. પંચાસ પ્રવર શ્રી મિત્રાનંદ વિજયજી ગણિવર

પ્રકાશક

શ્રી શાંતિનગર જૈન આરાધક મંડળ

અમદાવાદ ૧૩

प्रकाशक

श्री शांतिनगर जैन आराधक मंडल

शांतिनगर-अमहावाह-१३

प्राप्तिस्थान

(१) सरस्वती पुस्तक खंडार

रतनभाण, हाथीभाना

अमहावाह

(२) सेवतीलाल वी. जैन

२०/महाजन गली १ले भाणे

मुंबई-२

व्यवस्था : लालचंद जेतसरीलाल शाह वणोडवाणा

पी. ए. (ओनर्स) पी. टी., जेस. टी. सी.)

किंमत रु. १-००

मुद्रक :- दादाबालाजी जे. पटेल (चवेलीकर)

शाहपुर गोलवाडना नाके,

अमहावाह

શ્રી જિનદર્શન પૂજન વિધિ પ્રેરણા

સં. ૨૦૩૬માં પૂ. પંન્યાસ પ્રવર શ્રી મિત્રાનંદ વિજયજી ગણિવર આદિ ઠા. દનું પુણ્ય ચાતુર્માસ અમદાવાદ -શાંતિનગર જૈન ઉપાશ્રયમાં થયું. સમગ્ર સંઘને તેઓશ્રીની અમૃત વાણીનો અદ્ભુત લાભ મળ્યો. પર્યુષણ બાદ 'શ્રી શાંતિનગર જન આરાધક મંડળ'ની સ્થાપના થઈ. મંડળના મેમ્બરોને તથા સંઘમાં જિજ્ઞાસુઓને સમ્યક્ જ્ઞાન મળે તે હેતુથી રાત્રે તત્ત્વજ્ઞાનની વાચના શરૂ થઈ. વિશ્વ શું છે? આપણે કોણ છીએ? આપણે શું કરવું જોઈએ? જો કે વિષયો ઉપર તત્ત્વજ્ઞાન ખૂબ જ સરસ સચોટ શૈલીથી સમજાવતા હતા. ત્યાર બાદ દર્શનપૂજન વિધિ પર પ્રકાશ પાથર્યો. સૌને એ વિધિમાર્ગ બાણી એની બાણુકારી જિજ્ઞાસુઓને મળે તે હેતુથી એનું પ્રકાશન કરવાનો નિર્ણય થયો એમાં નીચેના ભાગ્યશાળીઓએ લાભ લીધો છે:

નકલ

- ૨૦૦ શાહ જીતેન્દ્રકુમાર અમૃતલાલ હાજી
"શાંતિનગર"
- ૨૦૦ શાહ કાન્તિલાલ મણિલાલ
"પેરેડાઈઝ પાક"ની બાજુમાં
- ૨૦૦ શાહ ચુનીલાલ દીપચંદ- "શાંતિનગર"
- ૧૦૦ પોપટલાલ મેલાપચંદ જૈન- "તપોભૂમિ"
- ૧૦૦ શાહ બાબુલાલ કેશવલાલ- "સ્નેહસંગમ"
- ૧૦૦ શાહ શકરચંદ ભીખાલાઈ- "સમક્રિત"
- ૧૦૦ શાહ સોમચંદ ભીખાલાઈ- "નવપદ"

શ્રી શાંતિનગર જૈન આરાધક મંડળ

શાંતિનગર-અમદાવાદ ૧૩.

પ્રેરણા-પૂ. પંચાસ પ્રવર શ્રી મિત્રાનંદ વિજયજી ગણિવર

કાર્યવાહક સમિતિ

- ૧ પ્રમુખ શ્રી -શ્રી પોપટલાલ મેલાપચંદ જૈન
- ૨ ઉપપ્રમુખ શ્રી-શ્રી હસમુખલાલ સોમચંદ શાહ
- ૩ મંત્રી -શ્રી વસંતલાલ મંગળદાસ શાહ
- ૪ ઉપમંત્રી -શ્રી નેમચંદલાઈ ચંદુલાલ શાહ
- ૫ ખજાનચી -શ્રી અશોકકુમાર કાંતિલાલ શાહ
- ૬ કા. સ. સભ્ય-શ્રી જશવંતલાલ મણિલાલ શાહ
- ૭ " -શ્રી મણિલાલ જુલાબીદાસ શાહ
- ૮ " -શ્રી અમિતલાઈ અરવિંદલાઈ શાહ
- ૯ " -શ્રી પન્નાલાલ ચંદુલાલ શાહ
- ૧૦ " -શ્રી સેવંતીલાલ શકરચંદ શાહ
- ૧૧ " -શ્રી અમરચંદ ધરમચંદ સીંઘી
- ૧૨ " -શ્રી ભીમરાજ સાગરમલ શાહ
- ૧૩ " -શ્રી ભૂપેન્દ્રકુમાર મંગળદાસ શાહ

વિધિ વિધાનનું મહત્ત્વ :-

એક ભાઈએ પ્રશ્ન કર્યો કે ‘જપ-તપ-પ્રતિક્રમણ-દર્શન-પૂજા, -ગુરુવંદન - તીર્થયાત્રા.... વગેરે એક એક ધર્મકાર્યોમાં વિધિ દ્વિપર આપણે ત્યાં ખૂબ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે, વિધિની ઝીણવટ બતાવી છે, તેની પાછળ શું હેતુ છે? શું રહસ્ય છે? આગળ-પાછળ, વહેલું-મોડું, કે ઓછું-વધતું કરીએ તો ન ચાલે? આજે જ્યાં લોકોને ધર્મમાં રસ ઓછો થતો જાય છે, જીવન ધમાલિયું છે, ઉપાધિથી ઘેરાતું જાય છે, ત્યાં આ વિધિની પકડ ઓછી ના કરવી જોઈએ ?

મારે જવાબમાં કહેવું પડ્યું કે ‘રસોઈમાં, ખાવામાં, પીવામાં, પહેરવા-ઓઢવામાં, નહાવા-ઘોવામાં, વિદ્યા કે મંત્ર સાધવામાં, નામું લખવામાં.... એવાં દરેક કાર્યોમાં સહેજ પણ અવિધિ.... ચાલે છે?’ સામેથી જવાબ મળ્યો: ‘ના. રસોઈમાં મીઠું મરચું સહેજ વધારે-ઓછું પડી જાય તો સ્વાદ બગડે, ખાવા-પીવામાં સહેજ ગફલત થાય તો શરીર બગડે, અંગારા પર સહેજ રોટલી વધારે ટાઈમ રહે તો બળી જાય, નામામાં એકાદ મીઠું જમા-ઉધાર બાજુ ઓછું-વધતું લખાઈ જાય તો લેવાના દેવા થઈ જાય.’

ત્યારે મેં કહ્યું : ત્યાં સહેજ પણ અવિધિ, ઓછું-વધતું કે આગળપાછળ ન ચાલે. ટાઈમસર, વ્યવસ્થિત અને વિધિસર થવું જોઈએ, તો ધર્મ અને ધર્મક્રિયાઓમાં જેમ તેમ કેમ ચાલે? ધર્મ અને ધર્મક્રિયાઓ રસાયણ જેવું ઉત્તમ ઔષધ છે, હુડીલા કર્મરોગની અકસીર દવા

છે. હઠીલા રોગની સ્પેશિયલ દવાઓ ટાઇમસર દિવસમાં ૨-૩-૪ વાર, જે માપમાં, જે રીતે ડોક્ટર કહે તે રીતે લાંબીટૂંકી મુદત સુધી લેવી પડે, તો જ રોગ ઉપર અસર કરે, ધર્મ અને ધર્મક્રિયાઓ જુગજુગના કોનિક કર્મ મહારોગની અને એ રોગની વિક્રિયાઓની મહાદવા - રસાયણ છે. એ દવાના નિષ્ણાત મહા ડોક્ટર અરિહંત પરમાત્માએ જે વિધિથી એનું સેવન કરવાનું કહ્યું છે તે વિધિથી જ કરવું જોઈએ, નહિતર રસાયણ કૂટી નીકળે એમ કૂટી નીકળે એવું નથી લાગતું? ધર્મક્રિયાઓ વિધિપૂર્વક અને વિધિને બતાવનાર મહાજ્ઞાની અરિહંત પરમાત્મા ઉપર બહુમાનપૂર્વક થાય તો કર્મક્ષયનું ફળ મળે! ધર્મક્રિયામાં રસ જાગે! ચિત્ત પ્રસન્ન બને! આત્મા પાવન બને! સમત્વ અનુભવાય!

અવિધિનું પરિણામ : કૂટ સોલ્ટ જેવી માસુલી દવા લેવામાં સહેજ અવિધિ થઈ તો એનું શું પરિણામ આપ્યું તે વાંચો :

એક ભાઈને પેટમાં ગેસ ખૂબ થતો. ગેસની ભારે હેરાનગતિ હતી. એ માટે ડોક્ટરની સલાહ લીધી. ડોક્ટરે કહ્યું : દિવસમાં બે વાર કૂટ સોલ્ટ લો, ઠીક થઈ જશે. ભાઈ બજારમાંથી કૂટ સોલ્ટની શીશી લઈ આપ્યા. કૂટ સોલ્ટનો ફાકડો લઈ ઉપર પાણી પીધું, તરત જ મોઢામાં ફીણના ગોટે ગોટા ઉભરાયા, નાકમાં ફીણ પેસી ગયું ને

સ્વાસ ગુંગળાયો, ભારે મૂંઝવણ થવા લાગી. ભાઈ હેરાન હેરાન થઈ ગયા. આ નવી ઉપાધિ થવાથી ડોક્ટર પ્રત્યે નફરત જાગી. થોડીવાર પછી સ્વસ્થતા આવી. ડોક્ટરને વાત કહી. ડોક્ટર કહે: ભલા માણસ, કૂટ સોલ્ટ આમ લેવાય? કોઈ પણ દવા કેમ લેવી એની રીત - વિધિ પહેલાં જાણી લેવી જોઈએ ને? પછી ડોક્ટરે રીત બતાવી એ મુજબ લેવા માંડ્યું. થોડા સમયમાં ગેસની અસર નાબૂદ થઈ. જોયું ને કે સહજ અવિધિનું કેવું પરિણામ આવ્યું? તો પછી અનંત જ્ઞાનીઓએ બતાવેલું ધર્મમહા ઔષધ સેવવામાં સહેજ પણ ગરબડ થાય તો શું પરિણામ આવે તે સમજી શકાય તે માટે જ વિધિપૂર્વક ધર્માનુષ્ઠાન આરાધવાનો આગ્રહ રાખો! શ્રી જિનેશ્વર પરમાત્માની આજ્ઞા વિધિપૂર્વક અનુષ્ઠાનો કરવાની છે એ કદી ન ભૂલો! એ રીતે પ્રત્યેક અનુષ્ઠાનને અમૃત અનુષ્ઠાન બનાવો.

મુનિ મિત્રાનંદ વિજય

વિષય દર્શન

૧. ધર્મજાગરિકા :

જૈન કઈ વિધિથી જાગે ? ...૧

૨. પ્રભુદર્શન વિધિ અને રહસ્ય...૭

૩. પૂજાવિધિ અને રહસ્ય ...૨૯

ખાતાં શીખો : આપણે ખાઈએ છીએ, પીઈએ છીએ, ચાલીએ છીએ, પણ હવે મોક્ષમાર્ગની રીતે ખાતાં, પીતાં, ચાલતાં બોલતાં શીખવું જોઈએ.

- (૧) ૨૨ અભદ્ય, ૩૨ અનંતકાય ચીજો ન ખવાય.
 - (૨) રાત્રે ભોજન ન કરાય.
 - (૩) અજીર્ણ થયું હોય ત્યારે ન ખવાય.
 - (૪) માંગી ન ખવાય.
 - (૫) ‘મારો સ્વભાવ અણાહારી છે, કર્મયોગે ખાવું પડે છે, દેહને ભાડું આપવા માટે ખાઈ છું. આ ભાવનાથી ખવાય.
 - (૬) સુપાત્રમાં દાન આપીને પછી ખવાય.
 - (૭) સાધર્મિક ભક્તિ કરીને, ધાર્મિકને પીરસીને પછી ખવાય.
 - (૮) એંદું ન મૂકાય.
 - (૯) ખાતાં ખાતાં બોલાય નહીં.
 - (૧૦) થાળી ઘોઈને પીવી.
 - (૧૧) વખાણીને કે વખોડીને ન ખાવું.
 - (૧૨) બરાબર જૂખ લાગે ત્યારે જ ખાવું.
- (૧) ખાવું એ પાપ, પણ રાગ કરીને ખાવું એ મહાપાપ છે. એ વાત ભૂલવી નહિં.

બોલતાં શીખો : વિચારીને પછી જ બોલો, તોલીને બોલો, કામ પૂરતું બોલો, બુદ્ધિપૂર્વક બોલો, બુદ્ધિગમ્ય બોલો, સજ્જનના મુખમાં શોભે તેવું બોલો. કોઈની ગુપ્તવાત કદી ન બોલો. કાણુંને કાણો ચોરને ચોર, નપુંસકને નપુંસક ન કહો. પાપ વચન ન બોલો. તોછડી ભાષા ન બોલો. કોઈની હિંસામાં નિમિત્ત બને તેવું ન બોલો. કોઈને ટાણું ન મારો. અસત્ય ન બોલો.

ધર્મ જાગરિકા : જૈન કઇ વિધિથી જાગે?

ધર્મ જાગરિકા એટલે ધર્મના વિચારપૂર્વક જાગવું.
ધર્મ પ્રવૃત્તિ પૂર્વક જાગવું.

જૈન ક્યારે જાગે? પ્રત્યેક જૈને બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં જાગી જવું જોઈએ. બ્રાહ્મમુહૂર્ત એટલે આત્માનાં કાર્યો કરવાનો સમય. સૂર્યોદય પહેલાં ચાર ઘડી (૧૩. ૩૬મિનિટ) રાત્રિ બાકી હોય તે સમયને બ્રાહ્મમુહૂર્ત કહેવાય. બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં ઊંઘમાં પડ્યા રહીએ તો પુણ્યનો ક્ષય થાય છે-કહ્યું છે કે-**બ્રાહ્મ મુહૂર્તે યા નિદ્રા સા પુણ્યક્ષયકારિણી.**

મજૂર વગેરે લોકો વહેલા ઊઠે તો તેમને આ લોકના (આજન્મના) આજીવિકા વગેરેના સુંદર લાભો મળે છે. ધર્મી આત્માઓ વહેલા ઊઠી પ્રાતઃકાળનાં નિત્યનાં ધર્મકાર્યો કરે તો એમને પરલોક સંબંધી ઉત્તમ ફળો મળે છે. આમ વહેલા ઊઠવાથી આ લોક-પરલોકનાં કાર્યો સફળ થાય છે. મોડા ઊઠનારને ઉભય લોકનાં કાર્યોને હાનિ પહોંચે છે. તેમજ આયુષ્ય, બુદ્ધિ, બળ, ધન વગેરેનો નાશ થાય છે. માટે વહેલા જાગવાનો સંકલ્પ કરો. વહેલા જાગો અને નીચે બતાવેલી ધર્મ જાગરિકા કરો!

જન જાગીને પહેલું શું કરે? રાત્રે આરામ કરીને ઉઠ્યા પછી આપણું મન કાચી માટીના કોરા વાસણ

જેવું બની ગયું હોય છે. કાચી માટીના કોરા વાસણમાં સૌથી પહેલાં જે વસ્તુ ભરીએ તેની વાસ બેસી જાય છે. દારૂ ભરો તો દારૂની, લસણ કે કસ્તુરી ભરો તો તેની વાસ બેસી જશે. તે જ રીતે રાત્રિની નિદ્રા પછી સ્વસ્થ બનેલા મનમાં, બ્રાહ્મમુહૂર્તની નીરવ શાંતિમાં શ્રી નમસ્કાર મહા-મંત્રના સ્મરણનું મંગલ અને તાત્ત્વિક વિચારો ભરીએ તો મનમાં એની સુવાસ બમી જાય. બ્રાહ્મમુહૂર્તના અમૃત્ય સમયે નવું પુણ્ય, આત્મબળ અને મનની ચિત્રતા વગેરે મેળવવાને બદલે પુણ્યક્ષયની, ધર્મહાનિ થાય એવી પ્રવૃત્તિમાં જૈન ન પડે. છતાં આજે આપણે જોઈએ છીએ કે ઊંચા જૈનકુળમાં જન્મેલા નખીરાઓ સૂર્ય ઉગે ત્યારે, અરે! નવ નવ-દસ દસ વાગે ઊઠે ઊઠીને પહેલાં શું યાદ કરે? છાપું આંબું? ફેટલા વાગ્યા? મોડું થયું કાગે છે? ઠંડીબહુ પડે છે. ચા થયો કે નહિ....પહેલાં નવકાર તો ભાગ્યેજ યાદ આવે. જૈનોનું જીવન સ્ટાન્ડર્ડ કેટલું નીચે ઉતર્યું ગણાય?

પ્રત્યેક જૈન માટે શ્રી જિનેશ્વર પરમાત્માએ સવારે ધર્મ બગરિકાનું કાર્ય અને તે પછીના દિવસ દરમ્યાન કરવાનાં મંગળકાર્યો એવા ફરમાવ્યા છે કે જે આચરીને માનવીમાંથી મહામાનવ બની પૂર્ણમાનવ બની જવાય. જ્ઞાની મહાપુરૂષો ફરમાવે છે કે નમુસ્કારેણ વિખોહો અર્થાત્ નવકારના સ્મરણ સાથે જ બગવું. ઊઠતાંની સાથે જ મનમાં નવકાર ભરવો. મન કામ કરતું-વિચાર કરતું થાય ત્યાં નમો અરિહંતાણું....ચાત્રુ થવું જોઈએ.

પ્રેક્ટીસ વગર આ ય કઠીન છે. રાત્રે સૂતી વખતે નક્કી કરીને સૂઈ જાવ કે સવારે જાગીને પહેલાં નવકાર જ ગણવો છે. ભૂલાય તો બીજે દિવસે. એમ ૮-૧૦ દિવસે આ ટેવ પડી જશે. પથારીમાં જ ૭-૮ નવકાર મનમાં ગણો. વસ્ત્ર કે શરીર અપવિત્ર હોય તો ય મનમાં ગણવામાં વાંધો કે આધ નથી. આચારોપદેશમાં કહ્યું છે કે ‘પવિત્રોઽપવિત્રો વા સુસ્થિતો દુસ્થિતોઽપિવા’ પવિત્ર હોય કે અપવિત્ર હોય, સારી અવસ્થા હોય કે ખરાબ અવસ્થામાં હોય તો પણ પરમેષ્ઠિમંત્રનો જાપ કરનાર સર્વ પાપોથી મુક્ત થાય છે.

નમસ્કાર મહામંત્રનો જાપ કર્યા પછી જે નસ્કેરામાંથી સ્વાસોસ્વાસ ચાલતો હોય તે બાજુનો પગ જમીન પર મૂકી, પથારીમાંથી નીચે ઉતરી, શરીરશુદ્ધિ કરી, શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરી પૂર્વ કે ઉત્તર દિશા સામે બેસી ૧૦૮ નવકારનો (બાંધી નવકારવાળી) જાપ કરવો. સાધુ કે શ્રાવકે રોજ ૧૦૮ નવકારનો જાપ કરવો એવું શાસ્ત્ર ફરમાન છે.

૧૦૮ નવકારનો જાપ શા માટે ? પંચપરમેષ્ઠિના ૧૦૮ મહાન ગુણોની પ્રાપ્તિ માટે ૧૦૮ નવકાર ગણવા બેઈએ. એ માટે નવકારવાળીના મણકા પણ ૧૦૮ છે.

શ્રી અરિહંતદેવના ૧૨ + સિદ્ધ પરમાત્માના ૮ + આચાર્ય મહારાજના ૩૬ + ઉપાધ્યાય મહારાજના ૨૫ + સાધુ મહારાજના ૨૭ = ૧૦૮ ગુણ.

મીઠું કારણ, આપણા મનમાં રહેલી પાપ કરવાની

વૃત્તિ અને પાપ કરવાની શક્તિનો નાશ કરવા માટે, પાપનો પાવર ડાઉન (Down) કરવા માટે ૧૦૮ નવકાર ગણવા બેઈએ, આપણે આપણા જીવનમાં ૧૦૮ પ્રકારે પાપ કરીએ છીએ.

પાપ કરવાની ૧૦૮ રીત :-

૧. સંરભ - પાપનો વિચાર કરવો.

૨. સમારંભ - પાપની તૈયારી કરવી.

૩. આરંભ - પાપની પ્રવૃત્તિ કરવી, પાપ કરી નાખવું.

એ ત્રણે પ્રકારનું પાપ મનથી, વચનથી અને કાયાથી એમ ત્રણ રીતે કરવું. પોતે કરવું અને બીજા પાસે કરાવવું, કોઈ કરતો હોય તેની અનુમોદના કરવી. એ પાપ ક્રોધથી માનથી, માંયાથી અને લોભથી કરવું. એટલે-

$$૩ \times ૩ = ૯ \times ૩ = ૨૭ \times ૪ = ૧૦૮ \text{ પ્રકાર.}$$

તબિયતના કારણે પથારીમાં બેઠા બેઠા જાપ કરવો હોય તો મનમાં કરવો. ચિત્તની એકાગ્રતા માટે મોટા સ્વરે (લાઘ્યજાપ) કરવો હોય તો શયનત્યાગ, દેહ અને વસ્ત્રની શુદ્ધિ, દિશા વગેરે વિધિ સાચવવો.

નંદાવર્ત, શંખાવર્ત, કમલબંધ, લાઘ્ય, ઉપાંશુ, માનસ વગેરે જાપ કરવાની અનેક રીતો છે. તેમાંથી કોઈપણ એક રીતે ૧૦૮ નવકારનો જાપ કર્યા પછી—

*** દ્રવ્યથી હું કોણુ ? હું નાશવંત શરીરથી બુદો**

અનંતજ્ઞાનાદિ ગુણવાળો અવિનાશી આત્મા છું. (હું કોણ ? આ પ્રશ્નના જવાબ રૂપે રોજ જુદી જુદી રીતે વિચારી શકાય. એને માટે કોઈ ગુરુ મહારાજ પાસેથી માર્ગદર્શન મેળવવું જોઈએ).

† મારી જાતિ કઈ ? અહીં હું ઉત્તમ માતૃ-પક્ષમાં સુંદીલ સદ્ગુણી માતાની કુક્ષીએ જન્મ્યો છું.

* મારું કુળ કયું ? ઉત્તમ પિતાના વંશમાં જિંચા જૈન કુળમાં હું જન્મ્યો છું.

* મારા દેવ કોણ ? મોક્ષમાર્ગ અતાવનાર, ૧૮ દોષથી રહિત ધર્મતીર્થના સ્થાપક, વીતરાગ, સર્વજ્ઞ તીર્થંકર અરિહંત મારા દેવ છે.

* મારા ગુરુ કોણ ? સંસારત્યાગી, વૈરાગ્યવંત, જીવનભરતું સામાયિકવ્રત પાળનાર, શુદ્ધ પ્રરૂપક, પંચમહા-વ્રતધારી, લિક્ષાવૃત્તિથી જીવન નિર્વાહ કરનાર, જગતને શુદ્ધ ધર્મનો ઉપદેશ આપતા નિર્ગ્રંથ સુસાધુઓ મારા ગુરુ છે.

* મારો ધર્મ કયો ? કેવળજ્ઞાની ભગવંતે કહેલો, અહિંસા, સંયમ, તપ, સ્વરૂપ મોક્ષદાયક મારો ધર્મ જૈન ધર્મ છે.

* મારે કયા અભિગ્રહો નિયમો-આધારો છે ?

* મેં કરવા યોગ્ય કયા કાર્યો કર્યાં ?

* મારે કરવા યોગ્ય કયા કાર્યો બાકી છે ?

* શક્તિ હોવા છતાં પ્રમાદી બની કયા હિતકાર્ય હું કરતો નથી ?

* મારામાં રહેલા કયા દોષોને હું છોડતો નથી ?

* હું કયાથી આવ્યો ? મરીને કયાં જવાનો ? સાથે શું લઈ આવ્યો ? અહીંથી સાથે શું લઈ જવાનો ?

* આજે કંઈ તિથિ છે ?

* આજે કયા તીર્થંકર ભગવાનનું કયું કલ્યાણક છે ?

* ક્ષેત્રથી : કયા દેશમાં, ગામમાં નગરમાં છું ? મારા પોતાના ઘરમાં છું કે બીજાના ઘરમાં ? માળ ઉપર છું કે ભોંયતળીએ ?

* કાળથી અત્યારે રાત્રિ કેટલી થઈ ? કેટલી બાકી છે ?

* ભાવથી હું મન વચન કાયાના કયા દુઃખથી પીડાયેલો છું. ઝાડાની પેશાબની કંઈ શંકા છે ?

આ પ્રમાણે શુભવિચારણા કરવી.

આ રીતે ધર્મ જાગરિકા કરવાથી આત્મા જાગૃત બને છે, દોષો અને દુર્ગુણોનો ત્યાગ થાય છે, અનેક સદ્-ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે, આગળ આગળના અહિંસાદિ વ્રતનિયમોના પાલનમાં પ્રગતિ થાય છે. પ્રભુ મહાવીરદેવના આનંદ, કામદેવાદિ મહાશ્રાવકોએ હું મેશ આ રીતે ધર્મ જાગરિકા કરી પ્રમાદને તિલાંજલિ આપી હતી.

દર્શનવિધિ અને રહસ્ય :

દર્શન કોનું અને શા માટે?

પ્રાતઃકાળમાં દેવાધિદેવ શ્રી તીર્થંકર પરમાત્માનું પવિત્રદર્શન કરો! તે પરમતારકનું દર્શન જ પરમ કલ્યાણકારી અને મહામંગલકારી છે. પરમાત્માનું દર્શન પાપનો નાશ કરે છે, પાપના નાશ માટે દર્શન કરો! દર્શન સ્વર્ગનું સોપાન છે, સ્વર્ગપ્રાપ્તિનું કારણ છે. જ્યાં સુધી આત્મા દર્શનના સર્વશ્રેષ્ઠ ફળરૂપે આત્માની પૂર્ણ અવસ્થા પ્રાપ્ત નથી કરતો ત્યાં સુધી દર્શનથી શુભકર્મ બંધાય છે, એથી દેવગતિ મળે છે. વીતરાગ પરમાત્માનાં દર્શનનું મહાન શ્રેષ્ઠ અંતિમ ફળ મોક્ષ છે—આ બધા સુંદર લાભો પ્રાપ્ત કરવા સમજીને ખૂબ સારી રીતે દર્શન કરો! પ્રભુમૂર્તિના માધ્યમથી પ્રભુના સાધનામય લવ્યજીવનમાં ઊંડા ઉતરો! પ્રભુના અનંત અદ્ભુત ગુણોમાં લયલીન બનો!

મહાપુરુષોના દર્શન, ઉપદેશશ્રવણ, સમાગમ (સત્સંગ) વગેરેથી આપણામાં રહેલા દોષોનું, દુર્ગુણોનું, અપૂર્ણતાનું અને ખામીઓનું દર્શન થાય છે. તેમ મહાપુરુષોના મહાન ગુણો, ઉત્તમતાઓ અને ખૂબીઓનું પણ દર્શન થાય છે, તેઓએ આપણા પર કરેલા અનંત ઉપકારોનું સ્મરણ થાય છે. તેઓ પ્રત્યે લકિત જાગે છે. આપણા દુર્ગુણો

અને કુસંસ્કારો નાબુદ કરવાની પ્રેરણા મળે છે. જેમ અરિસામાં જોવાથી મોંઢાનાં ડાઘ દેખાય છે, તેમ પ્રભુમૂર્તિના દર્શનથી આત્માના ડાઘ દેખાય છે.

દર્શન કેવી રીતે કરવા ?

સુરત, મુંબઈ, જામનગર, પાલણપુરના મોટા મોટા ઝવેરીઓ રોજ સવારે ઉઠીને મોટી તેમજ ઝવેરાતની ડબીઓ (પોટલીઓ) ખોલી એનાં દર્શન કરે છે. ૫-૧૦-૧૫ મિનિટ ધારી ધારીને જુએ છે, એનું ધ્યાન કરે છે. દિવસો સુધી આમ કરે છે. શાથી ?

રોજ રોજ એ રીતે જોયા વગર એની કિંમત આંકવામાં અચ્છા અચ્છા ઝવેરીઓ પણ થાપ ખાઈ જાય. દિવસો સુધી જોયા પછી જ એનું સાચું મૂલ્ય આંકી શકાય છે. પહેલે દિવસે જે નાંગની કિંમતનો રૂા. ૫૦૦૦/ નો અંદાજ ખાંધ્યો હોય તેની જતે દિવસે રૂા. ૫૦,૦૦૦/ કિંમત નક્કી થાય છે. આ છે રોજ ધારી ધારીને કરેલા દર્શનનો પ્રભાવ!

એ જ રીતે પરમાત્માને ઓળખવા માટે પણ રોજ સ્થિરતાપૂર્વક ધારી ધારીને દર્શન કરો! એમ કરતાં કરતાં જરૂર તમને પરમાત્માની ઓળખ અને આત્મદર્શન થશે. અદ્ભુત પ્રેરણા અને પવિત્રતા મળશે. ‘મારા આત્માનું અસલી સ્વરૂપ પરમાત્મા જેવું છે.’ એ વિચાર દર્શન વખતે રોજ કરો !

દર્શનપૂજનાદિનું ફળ:

ઘેરથી નીકળી મૌનપણે દેરાસરે જનાર, રસ્તામાં કોઈ

સાથે વાત ન કરનાર, પ્રભુદર્શનના શુભ ભાવવાળો આત્મા નીચે જણાવેલું કૃળ જરૂર પામી શકે છે. આ ય મધ્યમકૃળ કહ્યું છે. ઉત્કૃષ્ટભાવ આવી જાય તો ઉત્કૃષ્ટ કૃળ કેવળજ્ઞાન અને મોક્ષ મળી શકે છે.

દેરાસરે જવાની ઇચ્છા થાય ત્યાં	૧ ઉપવાસનું કૃળ		
„ જવા ઉઠે ત્યાં	૨	„	„
„ જવા માટે ત્યાં	૩	„	„
„ તરફ ડગલું ભરે ત્યાં	૪	„	„
દેરાસરના રસ્તે ચાલતાં	૫	„	„
„ અર્ધે રસ્તે પહોંચતાં	૧૫	„	„
દેરાસર કે જિનેશ્વરભગવંતને જોતાં	૩૦	„	„
દેરાસરની પાસે આવતાં	૬ માસના	„	„
દેરાસરના દરવાજા પાસે આવતાં	૧ વર્ષના	„	„
પ્રભુજીને પ્રદક્ષિણા દેતા	૧૦૦	„	„
પ્રભુજીની પૂજા કરતા	૧૦૦૦	„	„

સ્તુતિ સ્તોત્ર કે સ્તવન ગાતાં અનંત પુણ્ય ઉપાજો કૂલ અને કૂલની માળા પહેરાવતાં પણ મહાન લાભો મળે છે. રાવણુ રાજાએ ભક્તિ કરતાં તીર્થકર નામકર્મ ઉપાજયું

મહાપુરુષોના શબ્દોમાં :

છિદ્રવાળી હુથેલીમાં જેમ પાણી ટકતું નથી, તેમ શ્રી જિનેશ્વર પરમાત્માના દર્શનથી અને સાધુપુરુષોના વંદનથી પાપ લાંબા કાળ ટકી શકતું નથી.

હે જિનેશ્વરદેવ ! આપનું દર્શન દુરિત-પાપનો નાશ કરે છે. આપનું વંદન વાંછિતને આપે છે. આપનું પૂજન ખાહ્ય તેમ જ આંતરલક્ષ્મી આપે છે, તેથી ખરેખર ! આપ સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષ જેવા છો.

દર્શન વિધિ:

પોતાના ઘરમાં દેરાસર હોય તો પહેલાં ત્યાં દર્શન કરવા જવું. પછી સંઘના દેરાસરે જવું.

રાજા કઈ રીતે જાય ?

શ્રી જિનેશ્વરદેવનો ભક્ત રાજા ચારે પ્રકારનું સૈન્ય, ઇત્ર, ચામરાદિ સામગ્રી સાથે સુંદર વસ્ત્ર અલંકાર વગેરેની સન્નવટપૂર્વક પરિવાર સાથે વાજતે ગાજતે આડંબર સહિત દેરાસર જાય. એથી જૈનધર્મની પ્રભાવના થાય, ઘણા ઉત્તમ જીવો દર્શનની આ ઉત્તમ રીત જોઈ જૈનધર્મની પ્રશંસા, અનુમોહના કરી કલ્યાણ સાધે, બોધિણીજ પામે.

સુખી શ્રીમંત કઈ રીતે જાય ?

સુખી શ્રીમંત પોતાના કુટુંબ પરિવાર સાથે ઠાઠથી પ્રભુ દર્શન કરવા જાય.

ગરીબ-સામાન્ય માણસ કઈ રીતે જાય ?

એ ઉદ્ધતાઈ છોડી, પોતાના કુળને શોભે તેવાં વસ્ત્ર, અલંકાર પહેરી, સ્વજન તેમજ મિત્ર પરિવાર સાથે પ્રભુ દર્શન કરવા જાય.

આ રીતે દર્શન કરવા જતાં દેરાસરના કિલ્લા (કોટ) પાસે પહોંચે ત્યાંથી ' પાંચ અભિગમ ' સાચવવાના હોય છે.

અભિગમ એટલે એક પ્રકારનો વિનય.

પાંચ અભિગમ-વિનય :

૧. સચિત્ત ત્યાગ :

દેરાસરમાં પ્રવેશ કરતાં પહેલાં સજીવ વસ્તુનો ત્યાગ કરવો, અર્થાત્ પોતાના ઉપલોગ-વપરાશ માટેના ફળ, ફૂલની માળા વગેરે બહાર મૂકી દેવ, પ્રભુ આગળ ચઢાવવાનાં ફળ, ફૂલ લઈ જઈ શકાય.

૨. અચિત્તનો અત્યાગ

શરીરની યોગ્ય શોભા-મર્યાદા માટેનાં વસ્ત્રો તથા અલંકાર વગેરે અચિત્ત-નિર્જીવ વસ્તુનો ત્યાગ ન કરવો. ઉપરાંત ચોખા, બદામ, પૂળ-આંગીની સામગ્રી સાથે લઈને જવું. આપણી મૂર્છા-રાગ ઉતારવા અને એના બદલામાં આત્મિક ગુણો મેળવવાની બુદ્ધિથી અર્પણ કરવા યોગ્ય વસ્તુઓ લઈ જવી જોઈએ.

૩. ઉત્તરાસંગ :

ઉત્તરાસંગ એટલે ખેસ. ગભારા આગળ સ્તુતિ બોલે ત્યાં મોઢે રાખવા તથા ચૈત્યવંદન માટે બોલવાની જગ્યા પૂંજવા વગેરે માટે ખેસ રાખવો જોઈએ.

૪. ચિત્તની એકાગ્રતા :

દુનિયાના વિચારો મગજમાંથી કાઢી નાખવા અને આત્માંનું મહાન કાર્ય કરવા આવ્યો છું એમ સમજીને મનને એક માત્ર વીતરાગ પરમાત્મામાં લીન બનાવવું.

૫. અંજલિ :

દેરાસરનાં દ્વાર પાસે જિનેશ્વરદેવતું પવિત્ર મુખ દેખતાંની સાથે બે હાથ જોડી, મસ્તકે અંજલિ કરી, નિસિહી 'નમો જિણાણુ' કહેવું. મર્યાદા જળવાય તે ખાતર સ્ત્રીઓને અંજલિ જોડવાનો નિષેધ છે.

પાંચ અભિગમમાં વિશેષ વાત એ છે કે રાજ્યે જલવાર વગેરે શસ્ત્રો, છત્ર, મોજડી, મુકુટ, ચામર વગેરે રાજચિન્હો બહાર મૂકી દેરાસરમાં જવું. દેવાધિદેવ જિનેશ્વર-પ્રભુ ત્રણ ભુવનના રાજા છે. એમની આગળ રાજાપણું બતાવવું એ અવિનય છે. પ્રભુ પાસે તો આપણો સેવકભાવ જા બતાવવાનો છે. દેરાસરમાં જેમ પાંચ અભિગમ સાચવવાના છે, તેમ દસ ત્રિક પણુ સાચવવાના છે.

ત્રિક = ત્રણતું શ્રુપ.

* ૧. નિસિહીત્રિક :

દેરાસર સિવાયના કાર્યોનો નિષેધ-ત્યાગ કરવો.

(૧) નિસિહી : દેરાસરના મુખ્ય દરવાજા આગળ ઘર-પેઢીને લગતા સંસારનાં તમામ કામો તથા વાતોના ત્યાગ માટે નિસિહી જોડીને પછી પ્રવેશ કરવાનો હોય છે.

(૨) નિસિહી : પૂજાની સામગ્રી તૈયાર કરી, સામગ્રી પૂજા માટે ગભારામાં પ્રવેશ કરતી વખતે જોલવાની છે. દેરાસરમાં કચરો વગેરે પડ્યો હોય, આશાતના થતી હોય, નોકર, મુનિમ, કડિયા, સુથાર વગેરેને દેરાસરના કામ અંગે

સૂચના આપવાની હોય....આવા કામોની છૂટ હતી તેનો આ 'નિસિદ્ધી'થી નિષેધ થાય છે. પૂજા ન કરવી હોય તો બીજી નિસિદ્ધી રંગમંડપમાં પ્રવેશ કરતાં બોલવી અથવા પ્રદક્ષિણા કર્યા બાદ બોલવી.

(:) નિસિદ્ધી : પ્રભુજીની અંગપૂજા અને અગ્રપૂજા કરી સ્વસ્તિક (અષ્ટમંગલ) કાઢ્યા પછી ચૈત્યવંદન (ભાવપૂજા) કરતાં પહેલાં કહેવાની છે. હવે દ્રવ્યપૂજા સંબંધી કોઈ વિચાર કરવાનો નિષેધ આ નિસિદ્ધીથી થાય છે. અથવા મન, વચન, કાયાથી તે તે વિષયનો ત્યાગ કરવા માટે તે તે સ્થાને. ૩-૩ વાર નિસિદ્ધી કહેવાથી પણ ત્રણ જ નિસિદ્ધી ગણાય છે.

મુનિરાજે કે પૌષ્પવ્રતધારી શ્રાવકોને દ્રવ્યપૂજા કરવાની હોતી નથી, તેથી મુખ્યદ્વારમાં પ્રવેશ કરતાં પહેલી નિસિદ્ધી એકવાર અથવા ત્રણ વાર કહેવાની હોય છે. બીજી નિસિદ્ધી રંગમંડપમાં પ્રવેશ કરતી અને ત્રીજી નિસિદ્ધી ચૈત્યવંદન પહેલાં બોલવાની હોય છે.

* ૨. પ્રદક્ષિણાત્રિક :

દેરાસરની કે ગભારાની આગુબાગુ ભમતીમાં ૩ પ્રદક્ષિણા દેવી. પ્રદક્ષિણાદેતાં પ્રદક્ષિણાના ત્રણ દુહા બોલવા.

પ્રદક્ષિણા શા માટે ? આપણે આત્મા સંસારની ચાર ગતિમાં ચારાશી લાખ યેનીમાં અનંતકાળથી અનંત જન્મમરણ કરતો ભટકી રહ્યો છે, તે ભવજ્વલણનો અંત જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-આ રત્નત્રયી ગુણની પ્રાપ્તિથી થશે.

એ રત્નત્રયીની પ્રાપ્તિ માટે ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેવાની છે. વળી પ્રદક્ષિણા દેતાં સમવસરણુમાં બિરાજમાન ભાવ અરિહંતની ભાવના ભાવવી. મુખ્ય મુળનાયક ભગવાન તથા ભમતીમાં ત્રણ ગોખલામાં રહેલી ત્રણ પ્રભુમૂર્તિઓને જોઈ નમન કરતાં જવું અને સમવસરણુમાં ચતુર્મુખ બિરાજમાન ભગવંતની ભાવના કરવી.

પ્રદક્ષિણાના દુહા :

પહેલી પ્રદક્ષિણા :

કાલ અનાદિ અનંતથી, ભવબ્રમણનો નહિ પાર,
તે ભવબ્રમણ નિવારવા, પ્રદક્ષિણા ત્રણવાર-૧
ભમતીમાં ભમતાં થકાં, ભવભાવઠ દૂર પલાય,
દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર રૂપ, પ્રદક્ષિણા ત્રણ દેવાય-૨.

બીજી પ્રદક્ષિણા :

જન્મ મરણાદિ ભય ટળે, સીઝે જો દર્શન કાજ,
રત્નત્રય પ્રાપ્તિ ભણી, દર્શન કરો જિનરાજ-૩
જ્ઞાનવડું સંસારમાં, જ્ઞાન પરમસુખ દેત,
જ્ઞાન વિના જગ જીવડા, ન લહે તત્ત્વ સંકેત-૪

ત્રીજી પ્રદક્ષિણા :

ચય તે સંચય કર્મનો, રિક્ત કરે વળી જોહ,
ચારિત્ર નિરુકતે કહ્યું, વંદો તે ગુણ ગેહ-૫,
દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર એ, રત્નત્રયી શિવદ્વાર,
ત્રણ પ્રદક્ષિણા તે કારણે, ભવદુઃખ ભંજનહાર-૬.

* ૩. પ્રણામત્રિક

(૧) અંજલિબદ્ધ પ્રણામ :

એ હાથ જોડી મસ્તકે (કપાળે) સ્થાપવા. દેરાસરના મુખ્યદ્વારે પ્રભુના દર્શન થતાં જ આ પ્રણામ કરવાપૂર્વક 'નમો જિણાણુ' જોલવાનું હોય છે.

(૨) અર્ધાવનત પ્રણામ :

ગભારાના દ્વાર પાસે પ્રભુ સન્મુખ સ્તુતિ જોલતાં પહેલાં ઊભા રહીને માથું તથા કેડ નમાવીને પ્રણામ કરવો તે અર્ધાવનત પ્રણામ કહેવાય છે.

(૩) પંચાંગ પ્રણિપાત પ્રણામ :

એ હાથ, એ ઢીચણ અને માથું : આ પાંચ અંગ જમીનને અડે તે રીતે નમવું. આપણે ખમાસમણું દઈએ તેમાં આ પ્રણામ થાય છે. એ પાંચે અંગ જમીનને અડે તે રીતે હાથ જોડવાપૂર્વક ખમાસમણું દેવું જોઈએ.

* ૪. પૂજાત્રિક

(૧) અંગપૂજા : આ પૂજા વિધનોને દૂર કરનારી છે.

નિર્માલ્ય ઉતારવું, મોરપીંછીથી પ્રમાજવું, જળ પંચામૃતથી અભિષેક, અંગદૂંછણ, ત્રિલેપન, કુસુમાંજલિ; ચંદન, પુષ્પથી નવાંગ પૂજા, પ્રભુના હાથમાં ગિજેરૂ વગેરે મૂકવું, વાસક્ષેપ કરવો, કસ્તુરી વગેરેથી પ્રભુના અંગે પત્ર વગેરેની રચના કરવી, અલંકાર, વસ્ત્ર પહેરાવવાં વગેરે ભગવાનના અંગને લગતી પૂજા તે અંગપૂજા.

(૨) અગ્રપૂજા : આ પૂજા આત્માનો અભ્યુદય સાધી આપનારી છે.

પ્રભુ આગળ ધૂપ દીપ કરવો, અષ્ટમંગળ આલેખવા, ક્ષણ નૈવેદ્ય ચઢાવવા, ફૂલના પગર ભરવા, ચંદનના થાપા દેવા, આરતી મંગળદીવો અને અપેક્ષાએ ગીત-નૃત્યઅગ્રપૂજામાં આવે.

(૩) ભાવપૂજા : આ પૂજા મોક્ષ ક્ષણ આપનારી છે.

પ્રભુ આગળ ચૈત્યવંદન-દેવવંદન કરવું. સ્તુતિ-સ્તોત્ર તથા સુંદર ભાવના ભાવર્ષા, પ્રદક્ષિણા, ખમાસમણાં દેવાં, વાજિંત્ર વગાડવાં, ગીત નૃત્યાદિ કરવું. આ ભાવપૂજા ગણાય. અથવા પંચોપચારી, અષ્ટોપચારી (પ્રકારી) સર્વોપચારી એમ ત્રણ પ્રકારની પૂજા પૂજાત્રિક ગણાય છે.

ઉપચાર=પૂજાની સામગ્રી

* પંચોપચારી : પુષ્પ-અક્ષત-ગંધ-ધૂપ-દીપ.

* અષ્ટોપચારી : પુષ્પ-અક્ષત-ગંધ-ધૂપ-દીપ-નૈવેદ્ય-ક્ષણ-જળ.

* સર્વોપચારી : સત્તરભેદી, એકવીસ પ્રકારી વગેરે

* ૫. અવસ્થાત્રિક.

(૧) પિંડસ્થ અવસ્થા : તીર્થંકર પદવી પામ્યા પહેલાંની પ્રભુની છદ્મસ્થ અવસ્થા-દ્રવ્યતીર્થંકરપણાની અવસ્થા. તેમાં પણ ત્રણ પેટા અવસ્થા ભાવવાની હોય છે:

૧. જન્મ અવસ્થા ૨. રાજ્ય અવસ્થા ૩. શ્રમણ અવસ્થા.

પ્રભુની પાછળ પરિકરમાં હાથી પર કળશધારી

દેવોને જોઈ જન્મ અવસ્થા આ પ્રમાણે લાવવી-હે પ્રભુ !
 આપના જન્મ સમયે છપ્પત દિક્કુમારિકાઓએ આપનું
 સૂતિકર્મ કર્યું, ૬૪ ઈન્દ્રોએ મેરુગિરિ ઉપર જન્માભિષેક
 મહોત્સવ ઉજવ્યો, છતાં આપે લેશમાત્ર અભિમાન કર્યું નથી.
 પ્રભુની રાજ્ય અવસ્થા આ રીતે લાવવી-હે નાથ ! આપે
 પરિકરમાં પુષ્પમાળા ધારણ કરીને ઊભેલા દેવોને જોઈને
 નિરાગણે રાજ્યપદ સ્વીકાર્યું, મોટી રાજ્યસંપત્તિ હોવા છતાં
 રાગદ્વેષથી લેપાયા વિના અનાસક્ત યોગીની જેમ ન્યાયથી
 રાજ્યનું પાલન કર્યું. ધન્ય છે આપના મહાવૈરાગ્યને !
 પ્રભુનું દાઢીમૂછ વગરનું લોચ થયેલું મુખારવિંદ જોઈ
 શ્વમાણુસાધુ અવસ્થા આ રીતે લાવવી-હે દેવ ! આપને
 રાજ્ય રિદ્ધિ અને અક્ષટ વૈભવ મળવા છતાં આપે સંસારને
 તણખલાની જેમ છોડી દીધો. સાધુજીવનમાં નિયાણા રહિત
 કઠોર તપ, ત્યાગ કર્યા, ઘોર પરિષદ અને ઉપસર્ગ વેઠ્યા.
 અપ્રમત્તપણે ચારિત્ર ધર્મની સાધનાથી ઘાતીકર્મના ભુક્ષા
 ખોલાવ્યા. શત્રુમિત્રમાં સમાત બુદ્ધિવાળા સુવર્ણ-પાષાણમાં
 સમદષ્ટિવાળા, તેમજ ચાર જ્ઞાનવાળા હે પ્રભુ, ધન્ય છે
 આપની સંયમ સાધનાને !

(૨) પદસ્થ અવસ્થા

કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી તીર્થંકરપદ પામ્યા તે
 પદસ્થ અવસ્થા પરિકરમાં રહેલા આઠ મહાપ્રાતિહાર્યનાં
 સૂચક ચિન્હો જોઈ આ રીતે લાવવી-હે પરમાત્મન !
 આપ ૩૪ અતિશયધારી અરિહંત-તીર્થંકર બન્યા, ૩૫

ગુણથી ભરેલી વાણીદ્વારા ધર્મોપદેશના ધોધ વરસાવ્યા, અતુર્વિધ સંઘ-શાસનની સ્થાપના કરી, મોક્ષમાર્ગ ખતાવી જગત ઉપર લોકોત્તર ઉપકાર કર્યો. ૬૪ ઇન્દ્રો આપના ચરણકમલની ઉપાસના કરે છે. અસંખ્ય દેવો સેવા માટે દોડાદોડ કરે છે. ગણધર ભગવંતો આપની સેવા કરે છે. સિંહ અને હરણુ, સર્પ અને નોળીયા જેવા જન્મથી વૈરવાળા પ્રાણીઓ મિત્રભાવે સાથે બેસી આપનો ઉપદેશ સાંભળે છે. આપના દર્શન કે સ્મરણ માત્રથી અમારાં પાપ, સંતાપ દૂર થાય છે. એ ઉપકારના બદલામાં કશું બેઠતું નથી. ભયંકર અપકારીને પણ કરુણાસમુદ્ર ! આપે સંસારથી તારવાનો અબેડ ઉપકાર કર્યો છે. હું પણ આપના આલંબનથી સંસાર સાગર તરીશ.

(૩) રૂપાતીત અવસ્થા :

પદ્મમાસને કે કાર્યોત્સર્ગાસને રહેલી પ્રભુની મૂર્તિ બેઠી રૂપાતીત અવસ્થા અર્થાત્ મોક્ષે ગયા પછીનું પ્રભુનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે ભાવવું—પૂર્ણપણે પ્રગટ થએલા કેવા મહાન જ્ઞાનાદિ અનંતગુણો ! કેવું ભવ્ય છે સ્ફટિક જેવું નિર્મલ આત્મસ્વરૂપ ! જન્મ-મરણ, રોગ-શોક, દુઃખ-દારિદ્ર્યની કોઈ પીડા નહિ ! સદા અનંતસુખમાં મહાલવાનું ! ધન્ય છે હું મેંશ માટે નિર્વિકાર અને નિરાબાધ સ્થિતિને !

* ૬. દિશિત્યાગત્રિક

શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતનાં દર્શન, પૂજા ચૈત્યવંદનાદિ કરતી વખતે ભગવાન જે દિશામાં હોય તે દિશા સિવાયની

બાકીની ત્રણ દિશા તરફ જોવાનો ત્યાગ કરવો. આડું અવળું જોવાથી આ ત્રિકનો ભંગ થાય. એટલું જ નહિ પણ પરમાત્માની આશાતના-અવિનય ગણાય. એથી માનસિક શુભ ધ્યાનમાં વિક્ષેપ થાય. માનસિક શુભ ધ્યાનની સ્થિરતા ઉપર ધર્મક્રિયાની ગુણવત્તાનો આધાર છે એ ભૂલાય નહિ.

* ૭. પ્રમાર્જનાત્રિક

ચત્યવંદન માટે ત્રણ ખમાસમણાં દેતાં પહેલાં ચૈત્યવંદન કરવા ખેસવાની જગ્યાએ કોઈ જીવજંતુ મરી ન જાય માટે સાધુએ ઝોઘાથી (રજોહરણથી), પૌષધવ્રતધારી શ્રાવકોએ ચરવળાથી અને છૂટા શ્રાવકોએ ખેસના છેડાથી જમીન ત્રણ વાર પ્રમાર્જવી જોઈએ. ભગવાને દરેક ક્રિયા જયણા (જીવરક્ષાની કાળજી) પૂર્વક કરવાની કહી છે. જ્યાં જયણા નહિ, ત્યાં ધર્મ નહિ

* ૮. આલંબનત્રિક

મન ચંચળ છે. ધર્મસ્થાનમાં પણ એ સંસારના પાપના વિચારમાં ચડે છે. એ મનને સ્થિર રાખવા, શુભ ધ્યાનમય બન્યું રહે એ માટે ત્રણ આલંબનો છે :

(૧) પ્રતિમા-મૂર્તિ આલંબન : આંખ પ્રભુજીની ચીતરાગતા નીતરતી અને શાંતરસ ઝરતી પ્રતિમા ઉપર સ્થિર કરી દેવી. એથી મનમાં બહારના વિચાર પેસી શકશે નહિ.

(૨) સૂત્ર આલંબન : સ્તુતિ-સ્તોત્રના શ્લોકો કે ચૈત્યવંદનનાં સૂત્રો બોલતી વખતે અક્ષરો અતિસ્પષ્ટ, શુદ્ધ

સ્વર તથા વ્યંજનનો ભેદ સમજાય તે રીતે, સંપદ્માઓનો ખ્યાલ આવે તેમ અને ઉચિત ધ્યાનપૂર્વક બોલવા.

(૩) અર્થઆલંબન : સૂત્રો બોલતી વખતે સાથે સાથે તેના અર્થનો પણ ખ્યાલ કરવો. સૂત્રોનો પોપટપાઠ ન થવો જોઈએ,

આ ત્રણ આલંબનો મનને સ્થિર કરવા અતિઉત્તમ ઉપાય છે. સૂત્રોમાં શબ્દચૈતન્ય જ નહિ, પણ મત્રચૈતન્ય છે. રાગદ્વષતું ઝેર ઉતારવાતું ગજબ સામર્થ્ય એમાં છે.

* ૯. મુદ્રાત્રિક

ચૈત્યવંદનાદિ વખતે શરીરના હાથ, પગ વગેરે અવયવને ચોક્કસ આકારમાં સ્થિતિમાં રાખવા તે મુદ્રા.

એ મુદ્રા ત્રણ પ્રકારે છે:

(૧) યોગમુદ્રા : હાથની આંગળીઓના ટેરવા પરસ્પર એકબીજાના આંતરામાં ભરાવી, કમળના કોશના (ડોડાના) આકારે બે હાથ રાખી, કોણી પેટ પર રાખી, હથેલી સહેજ પહોળી રાખી હાથ જોડવા તે યોગમુદ્રા. યોગ એટલે બે હાથનો સંયોગ અથવા સમાધિ. તેની આ મુદ્રામાં મુખ્યતા છે. આ મુદ્રા વિઘ્નવિશેષને દૂર કરે છે. નમુત્યુણ, અરિકંત ચેઈ. તસ્મ. અન્નતથ. ઈરિયા. લોગસ્સ. વગેરે પ દંડકસૂત્ર, સ્તુતિ-થેયો આ યોગમુદ્રાથી બોલવાં જોઈએ.

(૨) જિનમુદ્રા : શ્રી તીર્થંકર પરમાત્મા જે મુદ્રાથી કાઉસ્સગ્ગમાં ઊભા રહે છે તે જિનમુદ્રા. એમાં બે પગના આગળના ભાગમાં ૪ આંગળતું આંતરું રહે અને પાછળના

ભાગમાં જે એડી વચ્ચે ૪ આંગળથી કંઈક એાછું અંતર રહે યોગમુદ્રામાં કહેલાં સૂત્રો ખોલતી વખતે જે પગ જિનમુદ્રા મુજબ રાખવા.

(૩) મુક્તાશુક્તિ મુદ્રા : મુક્તા એટલે મોતી અને શુક્તિ એટલે છીપ. છીપના આકાર જેવી મુદ્રાને મુક્તા-શુક્તિમુદ્રા કહેવાય. આ મુદ્રામાં હાથ બેડાય, હથેળી પોલી રહે. ટેરવા સામસામા આવે. ‘જ્ઞવંતિ ચેઈઆઈ, જ્ઞવંત-કેવિ સાહુ અને જયવીયરાય’ આ મુદ્રાથી ખોલાય.

* ૧૦. પ્રણિધાનત્રિક

જ્ઞવંતિ જ્ઞવંતં અને જયવીયરાય-આ ત્રણ સૂત્રોને પ્રણિધાનત્રિક કહેવાય છે. અથવા પ્રણિધાન એટલે મન-વચન-કાયાની એકાગ્રતા. મન-વચન-કાયાથી અશુભ પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરી, મનને, વચનને અને કાયાને શુદ્ધ ક્રિયામાં એકાગ્ર બનાવવાં. જ્ઞવંતિ જ્ઞવંતં અને જયવીયરાય સૂત્ર ખોલતી વખતે ખૂબ તન્મય થવું.

‘જ્ઞવંતિ ચેઈઆઈ’ સૂત્રથી ઉઘર્વલોક, અધોલોક અને મધ્યલોકના શાશ્વત્-અશાશ્વત્ સર્વ જિનપ્રતિમાઓના વંદનનો મહાન લાભ મળે છે.

‘જ્ઞવંત કેવિ સાહુ’ સૂત્રથી અઢીઢીપમાં રહેલા મનદંડ, વચનદંડ અને કાયદંડથી પાછા હઠેલા જે હબ્બર કોડ સાધુ લગવંતોના વંદનનો મહાન લાભ મળે છે.

‘જય વીયરાય’ સૂત્રે દ્વારા અશિહંત પરમાત્મા પાસે આપણે ૧૩ મહાન વસ્તુઓની પ્રાર્થના (માંગણી)

કરીએ છીએ. જે ૧૩ વસ્તુઓ જગતમાં એક માત્ર અરિહંત પરમાત્માની કૃપાથી જ મળવાની છે. પરમાત્માની દ્રવ્યપૂજા અને લાવપૂજા કરી તેના કૃણ તરીકે આ મોંઘેરા માનવજન્મમાં મેળવવા લાયક વસ્તુઓની અચિંત્ય ચિંતામણિ પ્રભુ પાસે માગણી કરીએ છીએ. પ્રભુ પ્રાર્થના કરવા લાયક છે. પ્રાર્થના વિશ્વાસપૂર્વકની છે અને યોગ્ય છે એટલે તે કદી નિષ્ફળ જવાની નથી.

*

: 'જય વીયરાય' સૂત્રમાં ૧૩ માગણી :

(૧) ભવનિવેદ : સંસારના સુખ પ્રત્યે અણુગમે (વૈરાગ્ય).

(૨) માર્ગાનુસારિતા : તત્ત્વને-મોક્ષમાર્ગને અનુસરવાપણું.

(૩) ઇષ્ટફલસિદ્ધિ : ધર્મ આરાધના સ્વસ્થતાથી ચાલે તેટલી ઇષ્ટફલ-જીવન જીવવાની સામગ્રીની પ્રાપ્તિ.

(૪) લોકવિરુદ્ધનો ત્યાગ : આલોક, પરલોક, ઉભયલોક વિરુદ્ધ કાર્યોનો ત્યાગ.

(૫) ગુરુજનપૂજા : માતાપિતા, વિદ્યાગુરુ, ધર્મ-ગુરુ વગેરે વડીલોની આદરપૂર્વક સેવા.

(૬) પરાર્થકરણુ : નિઃસ્વાર્થભાવે પરોપકાર.

(૭) શુભગુરુનો યોગ : ચારિત્રસંપન્ન સદ્ગુરુનો યોગ-સમાગમ.

(૮) તેમના વચનની સેવા : ગુરુના વચનની સેવા અર્થાત્ આજ્ઞાપાલન.

(૯) ભવે ભવે તમારા ચરણુની સેવા : દરેક જન્મમાં પ્રભુની આજ્ઞાનું પાલન.

(૧૦) દુઃખનો ક્ષય : સુખનાં ભૌતિક સાધનોથી દુઃખનો પ્રતિકાર માત્ર થાય છે, પણ દુઃખનો સર્વથા ક્ષય પરમાત્માની કૃપા અને આરાધનાથી થશે.

(૧૧) કર્મનો ક્ષય : દુઃખનું કારણ કર્મ છે. એ કર્મનો ક્ષય વીતરાગપ્રભુએ કહેલા ધર્મથી થાય છે.

(૧૨) સમાધિ મૃત્યુ : જીવનની સફળતા સમાધિ મૃત્યુ છે, પંડિત મૃત્યુ છે. જે આત્મા જ્ઞાની બને તે જ આલુ મૃત્યુ પામે.

(૧૩) યોધિલાભ : જ્ઞેનધર્મની, સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ.

*

દેરાસરમાં પ્રવેશ અંગે :

પુરુષ કે સ્ત્રીએ પહેલાં જમણો પગ મૂકીને પગથિયાં ચઢવાની શરૂઆત કરવી. પુરુષોએ પ્રવેશદ્વારમાં જમણી (પ્રભુની) બાજુએથી અંદર જઈ ગભારાના દ્વાર પાસે જમણી બાજુએ ઊભા રહી પ્રાર્થના કરવી, સ્તુતિ બોલવી. સ્ત્રીઓએ ડાબી બાજુએથી પ્રવેશ કરી, ડાબી બાજુએ પ્રાર્થના-સ્તુતિ માટે ઊભા રહેવું. એથી મર્યાદા સચવાય. પાછળ દર્શન, ચૈત્યવંદન કરનારને અંતરાય ન થાય.

ઘંટ શા માટે વગાડવો ? દેરાસરમાં દર્શન-પૂજનથી મેળવેલા પવિત્ર ભાવો અને સંસ્કારોની અસર જીવનમાં ટકી રહે એ ક્ષેત્રથી ઘંટનો મંગળ ધ્વનિ ગાજતો કરવો અથવા પ્રભુદર્શનથી આજનો દિવસ સફળ થયો એના

હુપંમાં ઘંટારવ કરવો કે જૈનશાસનનો જયજયકારી સૂચવવા ઘંટનાદ કરવો, હાવેથી મધુર ધ્વનિ કરવો. ઘંટનાં અવાજથી બીજાને ખલેલ ન પહોંચે તેનો વિવેક રાખવો. **દેરાસરના ઓટલે :** દર્શન કરી બહાર નીકળ્યા પછી થોડીવાર દેરાસરના ઓટલે બેસી ભાવના ભાવવી કે ‘હે વીતરાગ અરિહંત ! આપના પુણ્યદર્શન કરી ક્યારે કરીશ ? પાછો સંસારની ઉપાધિમાં-પાપ પ્રવૃત્તિમાં જઈ રહ્યો છું. પણ આપનાં દર્શનથી પ્રાપ્ત થયેલી ઉચ્ચ ભાવનાઓ અને વિવેકબુદ્ધિ ટકી રહે તેમ હું ઈચ્છું છું.’

ભવ્ય ભાવના :

પ્રભુના દર્શન વખતે અથવા છેલ્લે દેરાસરમાંથી નીકળતાં પહેલાં પ્રભુ સામે સ્થિર દષ્ટિ રાખી નીચે મુજબ ભાવના ભાવો અને હૃદયને પ્રભુભક્તિથી ભીનું બનાવો !

હે વીતરાગ ! અનંત પુણ્યના ઉદયથી આજે આપનું પુણ્યદર્શન પામીને માઝું જીવન ધન્ય બન્યું છે. મારો અંતરાત્મા ઉલ્લાસિત બન્યો છે. દરિદ્રતા, દૌર્ભાગ્ય તેમજ જન્મજન્મમાંતરમાં પાપો નાશ પામી જ્યાં એમ મને લાગે છે, નહિતર આપના દર્શન મળે ક્યાંથી ?

ખરેખર ! આપની વીતરાગ મુદ્રા મારા આત્માને મોહ નિદ્રામાંથી જાગૃત કરે એવી છે. હૈ નાથ ! આપનું દર્શન-વંદન-પૂજન કરી એવો દઢ શુભસંકલ્પ કરું છું કે-આપના ધર્મોપદેશનું શ્રવણ કરી મારા આત્મામાં શુભ સંસ્કારોની યોગ્યતા પ્રગટ કરીશ !

અહો ! પરમાત્માની મુખમુદ્રા કેવી શાંત અને મનોહર છે. જે મુખથી કદી કોઈની નિંદા, ચાડી વર્ગેરે પાપો થયા નથી, અસખ્ય, ખિલત્સ કે વિવેકહીન શબ્દો ઉચ્ચારાયા નથી. જેમાં રહેલી જીભને કદી રસલાલસાનું પોષણ મળ્યું નથી, જે મુખમાંથી અનેક ભવ્યાત્માઓનો ઉદ્ધાર કરનારી પાંત્રીસ ગુણથી ભરેલી વાણી પ્રગટ થઈ. એથી અનેક જીવોના સંદેહ દૂર થયા.

હે જિનેન્દ્ર ! આપની નાસિકા કેવી ? જેનાથી સુગંધ કે દુર્ગંધ પ્રત્યે રાગદ્વેષનાં મલીનભાવોનો સ્પર્શ થયો નથી. હે દેવ ! આપની કમળ પાંખડી શી આંખડી કેટલી નિર્મળ અને નિર્વિકાર છે ! એમાંથી શાંતરસનું અમી ઝરી રહ્યું છે. કૃપારસ વરસી રહ્યો છે. અજબ આત્મમસ્તીની ઝાંખી થાય છે. આ આંખોનો ઉપયોગ ઉપસર્ગ કરનાર પ્રત્યે દ્વેષ કે ભક્તિ કરનાર પ્રત્યે રાગ પોષવામાં થયો નથી. ઓ જિનરાજ ! આપના આ નયનયુગલમાં નિષ્કારણ કરુણા, લાવહયા, વિશ્વમત્રી, અપકારી ઉપર પણ ઉપકાર કરવાની ભાવનાનું દિવ્ય તેજ અમકી રહ્યું છે.

હે દેવાધિદેવ ! આપના બે કાન પણ કેવા તદ્દન નિર્દોષ છે ? એનાથી કોઈનાય સાચા જૂઠા દોષોનું શ્રવણ કરી ઇર્ષ્યાવર્ધક પાશળી વૃત્તિઓનું પોષણ થયું નથી. રાગાદિ, વિકારવર્ધક, તેમજ કુસંસ્કારોને બહેકવનાર શબ્દોનું શ્રવણ થયું નથી. વિવેકના સહારે અશુભ સંસ્કારોનો નાશ કરી આપે શ્રવણશક્તિનો મહાન સંતુષ્ટયોગ કર્યો છે.

પરમાત્મનું ! આપના આ પુણ્યદેહથી હિંસાદિ કોઈ પાપનું સેવન થયું નથી. આ શરીર દ્વારા આમાનુષામ વિહાર કરી અનેક જીવોનાં સંસારનાં બંધન તોડ્યાં, સર્વ કર્મોનો ક્ષય કરી કેવલજ્ઞાન દર્શન પ્રગટાવ્યાં.

હૈં કરુણાસમુદ્ર ! આપનું દર્શન ચંદ્રની જેમ પાપના તાપને શમાવે છે. સૂર્યની જેમ અજ્ઞાનતિમિરને હઠાવે છે; મેઘની જેમ ભવદ્ભવને (સંસારના દાવાનલને) શાંત કરે છે, અગ્નિની જેમ કર્મકાષ્ટને બાળીને ભષ્મ કરે છે, પવનની જેમ કર્મરજ ઉડાડી દે છે, અરિસાની જેમ આત્મસ્વરૂપને દેખાડે છે, ઔષધની જેમ કર્મરોગને દૂર કરે છે, ચક્ષુની જેમ સન્માર્ગ દેખાડે છે, ચિંતામણિ રત્નની જેમ સર્વેષ્ટિઓને પૂર્ણ કરે છે, અમૃતની જેમ ભાવરોગનું નિવારણ કરે છે. જહાજની જેમ ભવસાગરથી પાર ઉતારે છે, ચંદનની જેમ ગુણ સુવાસને પ્રગટાવે છે.

૦ દેરાસરની ૮૪ આશાતના છોડો ૦

આશાતનાજ્ઞાન વગેરે મહાન આત્મગુણોના લાભનો વિનાશ કરનારું અવિનયવાળું આચરણ.

જઘન્ય ૧૦. મધ્યમ ૪૨. ઉત્કૃષ્ટ ૮૪ આશાતના છે.

દેરાસરમાં (૧) નાકનું લીંટ નાખે, (૨) જુગાર, ગંજી, શેત્રંજ ચોપાટ વગેરે રમતો રમે, (૩) લડાઈ-ઝઘડો કરે, (૪) ધનુષ્ય વગેરેની કળા શીખે, (૫) કોગળા કરે (૬) તંબોલપાન સોપારી વગેરે ખાય, (૭) પાનના

દ્રુયા દેરાસરમાં થૂંકે, (૮) ગાળ આપે, (૯) ઝાડો પેશાળ
 કરે (૧૦) હાથ પગ શરીર મોંઢું વગેરે ધૂએ, (૧૧) વાળ
 ઓળે, (૧૨) નખ ઉતારે, (૧૩) લોહી પાડે, (૧૪) સુખડી
 વગેરે ખાય, (૧૫) ગૂંમડાં ચાંદા વગેરેની ચામડી ઉતારીને
 નાખે, (૧૬) પિત્ત નાખે, પડે, (૧૭) ઉલટી કરે, (૧૮) દાંત
 પડે તે દેરાસરમાં નાખે, (૧૯) આરામ કરે, (૨૦) ગાય,
 ભેંસ, ઊંટ, બકરાં વગેરેનું દમન કરે (૨૧ થી ૨૮)
 દાંત-આંખ-નખ-ગાલ-નાક-કાન-માથાનો તથા શરીરનો
 મેલ નાખે. (૨૯) ભૂતપ્રેત કાઢવા મંત્ર સાધના કરે, રાજ્ય
 વગેરેના કામે પંચ ભેશું કરે. (૩૦) વાહ-વિવાહ કરે.
 (૩૧) પોતાના ઘર-વેપારનાં નામાં લખે (૩૨) કર અથવા
 ભાગની વહેંચણી કરે. (૩૩) પોતાનું ધન દેરાસરમાં
 રાખે. (૩૪) પગ ઉપર પગ ચઢાવીને ખેસે. (૩૫) છાણું
 થાપે. (૩૬) કપડાં સૂકવે. (૩૭) શાક વગેરે ઉગાડે કે
 મગમઠ આદિ સૂકવે (૩૮) પાપડ સૂકવે. (૩૯) વડી,
 ખેરો, શાક, અથાણું સૂકવે. (૪૦) રાજ્ય વગેરેના ભયથી
 દેરાસરમાં સંતાઈ રહે. (૪૧) સંબંધીનું મૃત્યુ સાંભળી
 રડે. (૪૨) વિકથા કરે. (૪૩) શસ્ત્ર-અસ્ત્ર-યંત્ર ઘડે કે
 સજે. (૪૪) ગાય, ભેંસ વગેરે રાખે. (૪૫) તાપણું તપે.
 (૪૬) પોતાના કામ માટે દેરાસરની જગ્યા રોકે. (૪૭)
 નાણું પારખે. (૪૮) અવિધિથી નિસીહી કહ્યા વગર દેરા-
 સરમાં જવું (૪૯ થી ૫૧) છત્ર, પગરખાં, શસ્ત્ર-ચામર
 વગેરે વસ્તુ દેરાસરમાં લાવવી. (૫૨) મનને એકાગ્ર ન.

રાખવું (૫૩) શરીરે તેલ વગેરે ચોળવું—ઓપડવું (૫૪)
 ફૂલ વગેરે સચિત્ત દેરાસરની બહાર મૂકીને ન આવવું
 (૫૫) રોજના પહેરવાના દાઘીના બંગડી વગેરે પહેર્યા
 વિના (શૌભા વિના આવવું. (૫૬) લગવતેને જોતાં જ
 હાથ ન જોડવા. (૫૭) અખંડ વસ્ત્રનો ખેસ પહેર્યા વગર
 આવવું. (૫૮) મુગટ મસ્તકે પહેરવો. (૫૯) માંથા પર
 પાઘડીમાં કપડું બાંધે. (૬૦) હારતોરા વગેરે શરીર પરથી
 દૂર ન કરે. (૬૧) શરત હોડ બકવી. (૬૨) લોકો હસે
 એવી ચેષ્ટાઓ કરવી (૬૩) મહેમાન વગેરેને પ્રણામ કરવા
 (૬૪) ગીત્રીદંડા રમવા (૬૫) તિરસ્કારવાળું વચન કહેવું
 (૬૬) દેવાદારને દેરાસરમાં પકડવો, પૈસા કઢાવવા, (૬૭)
 સુદ્ધ ખેલવું. (૬૮) ચોટલીના વાળ ચોળવા (૬૯) પલાંઠી
 વાળીને ખેસવું (૭૦) પગમાં લાકડાની પાવડી પહેરવી
 (૭૧) પગ લાંબા પહોળા કરીને ખેસવું (૭૨) પગચંપી
 કરાવવી (૭૩) હાથપગ ધોવા-ઘણું પાણી ઢોળી ગંદકી કરવી
 (૭૪) દેરાસરમાં પગ કે કપડાની ધૂળ ઝાટકે (૭૫) મૈથુન-
 ક્રીડા કરે (૭૬) માંકડ, જૂ વગેરે વીણીને દેરાસરમાં
 નાંખે (૭૭) જામે. (૭૮) શરીરના ગુમ્લાગ બરાબર ઠાંક્યા
 વગર ખેસે, દેખાડે. (૭૯) વૈદું કરે. (૮૦) વેપાર લેવડ-દેવડ
 કરે (૮૧) પથારી પાથરે, ખંખેરે. (૮૨) પાણી પીએ
 અથવા દેરાસરના મેવાનું પાણી લે. (૮૩) દેવી દેવતાની
 સ્થાપના કરે (૮૪) દેરાસરમાં રહે.

પૂજા વિધિ અને રહસ્ય

પૂજ્યની પૂજાથી પૂજક પણ પૂજ્ય બને છે. અઠાર દોષથી સર્વથા મુક્ત થવાના કારણે અરિહંત પરમાત્મા ત્રણલોક માટે પૂજનીય બન્યા છે. આપણા આત્મા ઉપર અરિહંત પરમાત્માનો અનંત, અનુપમ એવો લોકોત્તર ઉપકાર છે. સર્વ તીર્થંકર દેવોએ આપણા સુખદુઃખનો ગંભીરપણે વિચાર કરી જ્યાં અનંત અવ્યાપાધ સુખ છે તે મોક્ષનો માર્ગ બતાવવાનો શ્રેષ્ઠ ઉપકાર કર્યો છે. એ મહાન ઉપકારનો કંઈક અંશે બહલો તે પરમતારક તીર્થંકર ભગવંતોની પૂજાથી વાળી શકાય અને એમની પૂજાથી એ તારકો એવા પણ બની શકાય.

શ્રી તીર્થંકર પરમાત્માની પૂજા વખતે આપણને દાન, શીલ, તપ અને ભાવ-આ ચારે ધર્મોની એક સાથે આરાધનાનો લાભ મળે છે. આઠે પ્રકારના અશુભ કર્મોનો ક્ષય થાય છે. અહિંસાદિ વ્રતોના આંશિક પાલનનો લાભ મળે છે. રાગદ્વેષાદિ મેલ ધોવાય છે. પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય બંધાય છે. ગૃહસ્થ (શ્રાવક) જીવનમાં શ્રેષ્ઠ ધર્મ પ્રભુપૂજા છે. નિગ્યાપ સાધુજીવન પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા પ્રભુપૂજાથી પ્રગટે છે. ભગવાન જિનેશ્વર દેવોની પૂજાભક્તિ માટે ઈન્દ્રાદિ દેવો પણ દોડાદોડ કરે છે.

પ્ર. પૂજા કરવામાં કાચા પાણીની, ફૂલના જીવોની તથા અગ્નિકાચના જીવોની હિંસાનું પાપ લાગે છે. તેનું શું ?

ઉ. પૂજા કરનારની ભાવના પાણીના, ફૂલના કે અગ્નિના જીવોની હિંસા કરવાની નથી. ઉલટો દિલમાં એ જીવોની દયાનો ભાવ છે. અનંત ઉપકારી અનંતાનંતગુણોનું પાત્ર શ્રી વીતરાગ દેવાધિદેવ તીર્થંકર પરમાત્માની ભક્તિ કરવાની ભાવના છે. પૂજા કરતી વખતે જયજ્ઞાનું (જીવરક્ષાનું) ખૂબ જ લક્ષ રાખવાની જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞા છે. તેનું પાલન કરવાપૂર્વક થતી પૂજામાં હિંસા માત્ર સ્વરૂપ હિંસા છે, પાપઅંધનું કારણ નથી. જ્યારે ભગવાન જિનેશ્વરદેવની પૂજા, ભક્તિ, વિનય, બહુમાન અને ધ્યાનથી અગણિત પુણ્યનો અંધ થાય છે. પૂજા કરતાં કરતાં સૂક્ષ્મ અને સંપૂર્ણ અહિંસાના પાલન રૂપે સાધુપણું લેવાની ભાવના અને આત્મબલ પ્રાપ્ત થાય છે.

એક વાત ખાસ સમજવાની છે કે ધર્મ, હિંસા કે અહિંસામાં નથી-પણ ધર્મ પ્રભુની આજ્ઞામાં છે. આજ્ઞા-પાલન એ જ ધર્મનો મર્મ છે. જે ભગવાન જિનેશ્વરદેવોએ પ્રભુપૂજાની આજ્ઞા કરી છે તેા હિંસાનો વિચાર કરવાની જરૂર નથી. ગુદી ગુદી કક્ષાના જીવોને પાપથી મુક્ત કરવા માટે અને મહાન સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરાવી સંસારથી પાર કરવા માટે શ્રી તીર્થંકર પરમાત્માએ એ જીવોને ગુદા ગુદા પ્રકારની આજ્ઞાઓ ફરમાવી છે. સંસારના પાપારંભમાં બેઠેલા ગુહસ્થો-શ્રાવકો માટે પ્રભુએ દ્રવ્યપૂજાની આજ્ઞા ફરમાવી છે. પૂજામાં જે હિંસા થાય છે એ સ્વરૂપહિંસા છે. સંસારનું પરિ-

જામણ વધારનારી, કર્મબંધ કરાવનારી, હિંસાનો હેતુ હિંસા અને અનુબંધ હિંસા છે. લગવાને એ બે હિંસા ત્યાજ્ય કહી છે. પૂજામાં હિંસાનું પાપ લાગે છે એમ કહેનારા હિંસાના પ્રકારો સમજતા નથી અને કઈ કક્ષાના ધાર્મિક જીવોને કઈ હિંસા ત્યાજ્ય છે તેનો વિચાર કરતા નથી.

ગૃહસ્થ-શ્રાવકે કરવાના એવાં કેટલાંક અગત્યના ધર્મ કાર્યો છે, જેમાં સ્વરૂપહિંસા લાગે છે. સ્વરૂપહિંસા વગર એ ધર્મ કાર્યો આરાધી શકાતાં જ નથી; એટલે કેટલીકવાર એ ધર્માનુષ્ઠાનો આરાધવા જતાં સ્વરૂપહિંસા અનિવાર્ય બને છે. અરે ! સાધુને માટે પણ કવચિત્ સ્વરૂપહિંસા અનિવાર્ય બને છે. સાધુ નદી પાર કરે છે, હિંસા થાય છે કે નહિ? કહેવું પડશે કે એ સ્વરૂપહિંસા છે. તેમ શ્રાવકને પ્રભુની પૂજા કરવામાં થતી સ્વરૂપહિંસા સંસારના ઘોર પાપોથી બચાવીને પ્રભુની ભક્તિ દ્વારા આત્માની ઉન્નતિના મહાન લાભનું કારણ (નિમિત્ત) બને છે. એ વાત શાસ્ત્રમાં આવતા કૂવાના તથા માતા અને બાલકના દંડાંતથી બહુ સરસ રીતે સમજી શકાય તેમ છે.

કૂવાનું દંડાંત : લાંબી મુસાફરીથી થાકેલો, તરસથી અધમૂઓ થયેલો, ધૂળથી છવાયેલા શરીરવાળો પુરૂષ, રસ્તામાં સૂકી નદી આવે, ત્યાં કૂવો ખોદવાનો પ્રયત્ન કરે છે. તો તેનો થાક, મેલ અને તરસ વધી જાય છે; તેમ છતાં જો તે જમીન ખોદીને પાણી કાઢે તે તેનો થાક મેલ અને તરસ વધવા છતાં પાણી કાઢવું યોગ્ય છે, તેવી જ રીતે પ્રભુની પૂજામાં ઉપલક રીતે

જ્ઞેતાં હિંસા દેખાય છે પરંતુ હિંસાથી સહંતર સુક્ત ધ્યા માટે પૂજા ગૃહસ્થનું કર્તવ્ય બની જાય છે. સાધુઓને અહિંસામય જીવન જીવવાનું કાર્ય સિદ્ધ થઈ ગયું હોવાથી તેમને દ્રવ્યપૂજાની આજ્ઞા આપવામાં આવી નથી.

માતા અને બાલકનું દંટાંત : એક નાનું બાળક રમતાં રમતાં ઘરની નજીક આવેલા ખાડામાં પડી જાય છે. માતા પોતાના ઘરકામમાંથી પરવારીને બાળકની શોધ કરે છે. પોતાના બાળકને ખાડામાં પડેલો તે જુએ છે. સાથે સાથે તે બાળકની નજીકમાં જ એક મોટા ઝેરીલા સાપને જોઈને તે ડરી જાય છે, ભયભીત થઈ જાય છે અને બાળકનો હાથ પકડી તેને બહાર ખેંચી કાઢે છે. ઘસડીને ખેંચતાં બાળકના શરીર પર ઉઝરડા પડે છે. અહીં કોઈ એમ કહી શકશે કે ‘માતાએ આ રીતે બાળકને ખેંચવું ન જોઈએ!’ ના. કોઈપણ સમજુ એમ જ કહેશે કે ‘સપના મહાન ભયથી બચાવવાને માટે માતાએ જે કયું તે બહુ જ સારુ કયું’,

એ જ રીતે શ્રી તીર્થંકર ભગવાન રૂપી માતાએ દ્રવ્યપૂજામાં ઉઝરડા જેવી શ્રેડી સ્વરૂપહિંસા થાય છે, તેમ છતાં સંસારના મહાન આરંભ-પરિવ્રહાદિ પાપોથી બચવાને માટે ગૃહસ્થ શ્રાવકને જિનપૂજા અનિવાર્ય જણાવી છે. જિનપૂજામાં હિંસા થાય છે ‘એમ કહેનારાઓ ધર્મસ્થાનનું નિર્માણ કરે છે, પોતાના સાધર્મિકની લક્ષિત કરે છે, તેમના સાધુઓ નહીં પાર કરે છે તો શું એ બધામાં હિંસા થતી

નથી ? ત્યાં તે લોકો કહેશે કે સાધુ નદી પાર કરી વિહાર નહીં કરે તો તેઓ રાગદ્વેષના મહાન પાપમાં પડશે. નદી પાર કરવામાં થતી હિંસાથી જે પાપ થાય છે એના કરતાં રાગદ્વેષનું પાપ વધારે ભયંકર છે. અનેક પાપોની પરંપરા ચાલે છે. એટલા માટે સાધુને નદીમાં ચાલીને પણ વિહાર કરવાની શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોએ આજ્ઞા ફરમાવી છે ' તેમ આ જ ન્યાય ગૃહસ્થ શ્રાવકને પ્રભુપૂજની ખાખતમાં લાગુ પડે છે.

શ્રી જિનેશ્વરદેવની ભક્તિ કરવાથી પૂર્વના અને કચ્છેકઠાં થયેલાં કર્મોનો ક્ષય થાય છે. જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા પાપનો નાશ કરે છે, દુર્ગતિનું નિવારણ કરે છે, આપત્તિઓનો નાશ કરે છે, પુણ્યનો સંચય કરાવે છે, સૌભાગ્યને પ્રાપ્ત કરાવે છે, પ્રેમ-વાત્સલ્યને વિકસાવે છે, કીર્તિને ચોમેર ફેલાવે છે, અને સ્વર્ગ અને મોક્ષ પણ આપે છે. પ્રભુની પૂજા કરનારા પુણ્યશાળીઓએ સાત પ્રકારની શુદ્ધિ તરફ ખાસ ધ્યાન આપવું જરૂરી છે.

સાત પ્રકારની શુદ્ધિ

(૧) અંગ શુદ્ધિ : પ્રભુની પૂજા કરતાં પહેલાં સર્વાંગે સ્નાન કરવું જોઈએ. સ્નાન તડકામાં બેસીને બ્યાં જીવજંતુઓ ન હોય તેવી જગ્યાએ કરવું જોઈએ. પાણી ભરવાનું વાસણ (ડોલ) જોઈ પૂંજીને ઉપયોગમાં લેવું જોઈએ. સ્નાન પાટલા પર બેસીને કરવું જોઈએ. સ્નાન

કરતી વખતે મોં પૂર્વ દિશા તરફ રાખવું જોઈએ. પાણી પણ જરૂરિયાત જેટલું જ લેવું જોઈએ. સ્નાનનું પાણી સુકાઈ જવું જોઈએ. ગટરમાં ન જાય તેટલી કાળજી રાખવી જોઈએ. ખુલ્લા શરીરે, બહાર ગામથી આવીને તરત, જમ્યા પછી તરત, સ્વજનોને વિદાય આપ્યા પછી તરત અને અલંકાર પહેરીને સ્નાન ન કરવું. સ્નાન કર્યા પછી શરીરને બરાબર લૂછીને પૂજનાં વસ્ત્રો પહેરવાં જોઈએ. શાસ્ત્રોમાં શ્રાવક માટે ત્રિસંધ્ય (ત્રિકાળ) પૂજા કરવાનું વિધાન છે. એમાં પ્રાતઃકાળની સંધ્યાએ વાસક્ષેપ અને ધૂપ વગેરેથી પૂજા કરવાની હોય છે. એને માટે સર્વાંગે સ્નાન કરવાની જરૂરિયાત નથી. હાથ, પગ, મોં ધોઈને, આવશ્યક અંગોની શુદ્ધિ કરીને, ચાલુ ઘોષેલાં કપડાં પહેરીને વાસક્ષેપ પૂજા થઈ શકે છે. બપોરની મધ્યસંધ્યાની અષ્ટ-પ્રકારી પૂજા માટે સર્વાંગે સ્નાન અને અલગ કપડાં જોઈએ. સાંજની સંધ્યાપૂજા આરતી વગેરેથી થાય છે.

(૨) વસ્ત્ર શુદ્ધિ : પ્રભુની પૂજા માટે પ્રાયઃ સફેદ, ફાટયાં, તૂટયાં વગરના તેમજ સ્વચ્છ અને બજેલાં ન હોય તેવાં વસ્ત્રો જોઈએ. જે વસ્ત્રો પહેરીને શૌચાદિ ક્રિયા ન કરી હોય, મૈથુન ન સેવ્યું હોય તેવાં વસ્ત્રો શ્રાવકે પૂજા માટે પહેરવાં જોઈએ. પૂજનાં વસ્ત્રો પહેરીને સામાયિક થાય નહિ, તેમજ તે પહેરીને જમાય કે પાણી પણ પીવાય નહિ, સીંચેલાં કે સાંધેલાં કપડાં પણ પૂજા કરતાં ન પહેરાય. પૂજના કપડાંથી થૂંક, બળખો, પરસેવો, હાથ, પગ, નાક,

માથું વગેરે લૂંછાય નહિ. પૂજા કરતાં પુરૂષને એ વસ્ત્રો તથા સ્ત્રીઓને ત્રણ વસ્ત્રો પહેરવાની આશા છે. રોજનાં ચાલુ વપરાશનાં કપડાંની સાથે પૂજાનાં વસ્ત્રોને મૂકીને રાખવા નહિ. ધોતિયાનો ઉપયોગ ખેસની જગ્યાએ કે ખેસનો ઉપયોગ ધોતિયા તરીકે કરાય નહિ. પૂજાનાં કપડાં જો સુતરાઉ હોય તો તે રોજ ધોવાં જોઈએ. અને ખીજે દિવસે સ્નાન કરીને સ્વચ્છ રૂમાલથી શરીર લૂછીને પછી તે કપડાં પહેરવાં જોઈએ.

(૩) મન શુદ્ધિ : પૂજા કરતી વખતે મનને એકદમ પવિત્ર બનાવી દેવું જોઈએ. તેમાં એક પણ મલિન કે ખરાબ વિચાર ન આવવા દેવો. આ મનની શુદ્ધિ જ સૌથી વધારે મહત્વની શુદ્ધિ છે.

(૪) ભૂમિ શુદ્ધિ : (પૂજારીએ, પૂજા કરનારાઓએ) દેરાસરનો કચરો ખરાબર વાળ્યો છે કે નહિ ? પૂજાનાં ઉપકરણો; કેસર, વંદન ઘમવાની જગા, પખાસણુ, ગભારો, શણગાર ચોકી વગેરે સ્થળોની ઝીણવટથી તપાસ કરવી જોઈએ. ત્યાં જો કચરો દેખાય તો તે જથ્થાપૂર્વક ખતે સાફ કરવો અથવા ખીજા પાસે કરાવવો. સૂક્ષ્મ જીવાત દેખાય તો કોમળ પૂંજણી અથવા સાવરણીથી તેને સાચવીને ઉપાડીને એકાંત જગ્યાએ સુરક્ષિત રહે તે રીતે મૂકી દેવી જોઈએ. સવારે એક પ્રહર વીત્યા પછી જ પ્રક્ષાલ કરવો જોઈએ. પ્રક્ષાલ કરતાં પહેલાં પ્રભુજીને ચઠાવેલું નિર્માલ્ય (વાસી ફૂલ વગેરે) સંભાળીને ઉતારી લઈ નિર્જીવ જગ્યા

પર મૂકવું જોઈએ. પ્રતિમાની ઉપર કીડી વગેરે જીવજંતુ દેખાય તો મોરપીંછીથી સંભાળીને તેને દૂર કરવો જોઈએ.

(૫) ઉપકરણ શુદ્ધિ : પૂજાને માટે ઉપયોગમાં આવનારી ચીજો કેસર, સુખડ, બરાસ, પુષ્પ, ધૂપ, અગર-બત્તી, દીવો, ચોખા, ફળ, નૈવેદ્ય વગેરે ઉચ્ચ પ્રકારના અને પોતાના પૈસાથી ખરીદાયેલાં હોવાં જોઈએ.

જલ : નિર્મળ, જીવજંતુ રહિત, પવિત્ર જમીન-માંથી કાઢેલું, ગાળેલું, ભરોસાપાત્ર માણસ દ્વારા પવિત્ર વાસણમાં લવાયેલું તેમજ લાવતાં વચમાં હીન ભતિવાળા-ઓથી સ્પર્શાયેલું ન હોય તેવું પાણી ઉપયોગમાં લેવું જોઈએ.

ચંદન : ઉત્તમ પ્રકારનું અને સુગંધિત ચંદન પ્રભુપૂજા માટે વાપરવું જોઈએ.

કેસર : અપવિત્ર વસ્તુઓથી ભેળસેળ ન થયું હોય તેવું અસલી કેસર વાપરવું જોઈએ. આજકાલ જુદા જુદા દેશોમાંથી બનાવટી કેસર આવે છે, જે સસ્તું મળે છે પણ એવા અપવિત્ર કેસરનો ઉપયોગ પ્રભુની પૂજામાં કરવો નહિ.

બરાસ : ભીંમસેની ભતનો શુદ્ધ અને સુગંધિત આવે છે તે વાપરવો જોઈએ. આજકાલ જર્મની વગેરે દેશોમાંથી બનાવટી બરાસ બહુ આવે છે. એનો રંગ અસલી બરાસથી પણ સરસ હોય છે ને કિંમતમાં સસ્તો

હોય છે, પરંતુ પ્રભુની પૂજમાં એનો ઉપયોગ ન કરવો જોઈએ.

ધૂપ : સુગંધી પદાર્થોમાંથી તૈયાર કરેલા શુદ્ધ દશાંગ, અગરબત્તી વગેરે ધૂપનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. બનરમાં મળતી અનેક અગરબત્તીઓ વાંસની સળીઓ નાખીને તેમજ હાથથી થૂંક લગાડીને બનાવવામાં આવે છે. માટે તેને અપવિત્ર ગણવામાં આવે છે.

દીપ : ગાય, ભેંસ વગેરેનું શુદ્ધ ઘી દીવો પ્રગટાવવા માટે વાપરવું જોઈએ. વેજટેબલ ન વપરાય.

ફૂલ : શુદ્ધ અને સુંદર ભૂમિમાં ઉગેલાં પરિચિત માણસ દ્વારા મંગાવાયેલાં, લાવતી વખતે નાભિથી નીચે નહિ રાખેલાં, જમીન પર ન પડેલાં, અખંડ, સંપૂર્ણ ખીલેલાં, પૂરેપૂરી કિંમત આપીને ખરીદેલાં, જીવજંતુથી રહિત, પાંચ રંગવાળાં અને તાજાં ફૂલો પ્રભુજીને ચઢાવવાં જોઈએ. સોનાચાંદીના બનાવેલાં ફૂલો અથવા ઉત્તમ કોટિના અખંડ ઉજ્જવલ અક્ષત જે જીવજંતુ વગરનાં હોય તે તે પણ ઘોઈને ફૂલને બદલે પ્રભુજીને ચઢાવી શકાય. ફૂલોને પાણીમાં રગદોળાય નહિ, સોયથી ફૂલમાળા પરોવાય નહિ.

ફળ : બદામ, સોપારી, કેળાં, દાડમ, કેરી, નારંગી, નારિયેળ વગેરે ફળો-જે સડેલાં ન હોય તેમજ પશુપક્ષી દ્વારા ચખાયેલાં અથવા સ્પર્શાયેલાં ન હોય તેવાં સ્વચ્છ, સુંદર, પાકેલાં અને સ્વાદિષ્ટ તેમજ ઉત્તમ પ્રકારનાં ફળો પ્રભુજીને ધરાવવાં જોઈએ.

નૈવેદ્ય : વિવિધ પ્રકારની મિઠાઈઓ જે ઉંદર, ખિલાડી, કીડી, મકોડા વગેરે જીવો દ્વારા ખવાઈ ન હોય તથા નીચ જાતિના મનુષ્યની નજર જેના પર ન પડી હોય તેવી તાજી મિઠાઈ, રસોઈની વાનગીઓ પ્રભુજીની સામે ધરવી જોઈ એ.

(૬) **દ્રવ્ય શુદ્ધિ** : પ્રભુજીની પૂજના ઉપયોગમાં આવનારું ધન ન્યાય નીતિથી કમાયેલું હોય તો ભાવશુદ્ધિ સારી આવે છે.

(૭) **વિધિ શુદ્ધતા** : સામાન્ય મંત્રની સાધનામાં પણ વિધિનો પૂરો ખ્યાલ રાખવો પડે છે. નહિ તો તે નિષ્ફળ જાય છે. એવી જ રીતે પ્રભુની પૂજમાં પણ વિધિની મહત્તા છે. વિધિપાલનમાં જ પરમાત્માનું સન્માન અને ભક્તિ રહેલાં છે. તેમજ તેનાથી શુભભાવોનો આવિર્ભાવ થાય છે. ઉપર દર્શાવેલી સાત પ્રકારની શુદ્ધિ ભાવશુદ્ધિનું કારણ છે. ભાવશુદ્ધિ વગર ફક્ત દ્રવ્યશુદ્ધિ નકામી છે. ભાવશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાને માટે પ્રભુનું પૂજન, ધ્યાન, વંદન કરતી વખતે અંતઃકરણ નિર્મળ રાખવું જોઈ એ, પરમાત્મામાં તન્મય બનાવવું જોઈ એ. કોઈપણ જીવ ઉપર રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ, ઈર્ષ્યા વગેરે ન કરવાં જોઈ એ. તેમજ આ લોકમાં સુખ, યશ, કીર્તિ વગેરે પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા ન રાખવી જોઈ એ. વળી પરલોકમાં સુખ અને ઈન્દ્રાદિ પદવી મળે તેવી ઈચ્છા પણ ન રાખવી જોઈ એ.

શ્રાવકોને જિનેશ્વર ભગવાનની ત્રિસંધ્ય પૂજા કરવાની

આજ્ઞા છે. એમાં (૧) પ્રાતઃકાલમાં વાસક્ષેપ, ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્યાદિથી પૂજા કરવી જોઈએ. (૨) મધ્યાહ્ન કાળે મૂળ-માર્ગે અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવી જોઈએ. (૩) સાંજે આરતી મંગલ દિવે વગેરેથી પૂજા કરવી જોઈએ.

મધ્યાહ્નકાળની પૂજા વિધિ :

વીતરાગ પરમાત્માની પૂજા કેવી રીતે કરવી ?

ઘેરથી દેરાસર જવા નીકળે, ત્યારે રસ્તામાં કોઈની સાથે કોઈ પણ જાતની વાત ન કરો. મૌનપણે શુભચિંતન કરતાં કરતાં ચાલો. દેરાસરના પહેલા પગથિયે જમણા પગ મૂકો. દેરાસરની હદમાં, કિલ્લામાં-કોટમાં પ્રવેશ કરો ત્યાં પહેલી નિસિડી બોલો. આ નિસિડી બોલ્યા એટલે ઘર-સંસારની કોઈપણ વાત કે વિચાર કરવાનો નિષેધ થયો. ત્યાર પછી આગળ વધતાં ભગવાનનું દર્શન થતાંની સાથે મસ્તકે અંજલિ નેડી નમોજિણાણું બોલો.

પછી પ્રદક્ષિણાના હુહા બોલવા પૂર્વક ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરો. સંસારમાં ખૂબ ભટક્યા. હવે એ ભવબ્રમણ મીટાવવાનું સાધન રત્નત્રયીને પામવા અને સમવસરણની ભાવના ભાવવા આ ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેવાની છે. પ્રદક્ષિણા કરતાં દેરાસરમાં કોઈ આશાતના થતી હોય તો દૂર કરવી. ત્યારબાદ ગર્ભ-દ્વારની પાસે ભગવાનની મૂર્તિ સમક્ષ અડધું શરીર ઝુકાવીને વિનયપૂર્વક હાથ નેડી, સ્તુતિઓ બોલીને પ્રભુનાં ગુણગાન કરો ! પછીથી તમામ ધર્મપ્રવૃત્તિ શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞા શિરોમાન્ય કરીને કરવાની શાસ્ત્રમર્યાદા છે. એટલા

માટે આજ્ઞા શિરોમાન્ય કરવાના પ્રતિક સ્વરૂપ નીચેથી અદામ જેવો ગોળ અને ઉપરથી મંદિરના શિખરના આકારનો કેસરથી કુપાળો ચાંદલો કરો.

ત્યારબાદ જલ, ચંદન, પુષ્પ વગેરે પૂજાની સામગ્રી તૈયાર કરીને ઉત્તરાસનથી આઠપડો મુખકોશ બાંધવો જોઈએ. (માં બાંધવું જોઈએ) પછી પૂજાની સામગ્રી લઈને 'નિસિદ્ધી' કહીને ગભારામાં પ્રવેશ કરવો જોઈએ. આ નિસિદ્ધી કહી એટલે હવે દેરાસરના કામકાજ અંગેની વાત કરવાનો પણ નિષેધ થયો. તેથી એવી કોઈ વાત ગભારામાં ન થાય.

ચ્યવન કદયાણુકની ભાવના ભાવતાં ભાવતાં પ્રભુજીની મૂર્તિ ઉપરથી મુકુટ, કુંડલ વગેરે આભૂષણ તથા પુષ્પાદિ ઉતારવાનું કાર્ય કરવું. ત્રસજીવોની વિરાધના ન થાય એટલા માટે હળવેથી મોરપીંછીનો ઉપયોગ કરવો.

પ્રભુજીના અંગ પર ચઢાવેલાં મુગુટ, કુંડલ, પુષ્પ, વગેરેને ઉતારીને તેની આશાતના ન થાય એ રીતે અહુમાન પૂર્વક એકાંત જગ્યામાં તેને પધરાવવાં.

પછીથી જગતના તારણહાર અને અનંત ઉપકારી તીર્થંકર પ્રભુનો જન્મ આખી દુનિયાને સુખશાંતિ આપનારો હતો. તે દેવાધિદેવ જ્યારે જન્મ્યા ત્યારે તેમનું સૂતિકર્મ ૫૬ દિવ્વકુમારિકાઓએ કરેલું તેમજ તીર્થંકર પ્રભુનો જન્મમહોત્સવ મેરુગિરિ ઉપર ૬૪ ઈન્દ્રોએ ઉજવ્યો હતો.

તેમણે કેટલી લવ્ય સામગ્રીથી અને કેવા ઠાઠમાઠથી તે પ્રસંગ ઉજવ્યો હતો. તે યાદ કરીને ઉત્તમ પ્રકારના શુદ્ધ અને શીતળ પાણીથી આત્માના પરિણામને નિર્મલ બનાવવાના ઉદ્દેશથી જલપૂજા કરવી જોઈએ. ઇન્દ્રોએ ક્ષીરોદક (ક્ષીરસમુદ્રનું દૂધ જેવું પાણી) વગેરે ઉત્તમોત્તમ પાણીથી જન્મલિષેક કર્યો હતો. એટલે મનુષ્યો પણ પાણીમાં દૂધ ભેળવે છે. અને શાંતિસ્નાત્ર વગેરે મોટી પૂજાઓમાં ૧૦૮ કૂવાઓનું પાણી, શેત્રુંજી વગેરે નદીઓનું પાણી તથા તીર્થોદક વગેરેનો ઉપયોગ કરે છે. કેવળ દૂધનો ઉપયોગ કરીને પ્રક્ષાલ કરવો તે વિધિયુક્ત નથી. તે ધ્યાનમાં રાખવું. એટલે પાણીમાં દૂધ ભેળવીને ક્ષીરોદકની લાવનાપૂર્વક અલિષેક કરવો. પછીથી અનુકુળતા મુજબ ગંધોદક, તીર્થોદક, કપૂરોદક, પંચામૃત, પંચગંધ, આદિ વિવિધ અલિષેકો કરતાં વિચાર કરવો કે હે પ્રભુ ! આત્મશક્તિઓનો યથાર્થ વિકાસ થવાથી આપનું કેટલું સુંદર અલૌકિક વ્યક્તિત્વ પ્રગટ થયું છે ! વિશિષ્ટ શક્તિમાન અને પ્રભુતાશાળી દેવ-દેવેન્દ્રોએ પણ અતિદુર્લભ અર્થાત્ ઉત્તમોત્તમ વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરીને આપના જન્મનો અદ્વિતીય મહિમા પ્રગટ કર્યો છે. એ આદર્શ મહિમાને ધ્યાનમાં રાખીને હૃદયના ભાવોની શુદ્ધિ સાથે શક્ય એવી ઉત્તમ સામગ્રીનો ઉપયોગ કરતાં કરતાં આત્મ શુદ્ધિના ઉદ્દેશથી જલપૂજા કરવી.

જળપૂજા :

પ્રભુને નિર્મળ જળવડે સ્નાન કરાવતી વખતે મનમાં

એવી ભાવના ભાવવી કે—“હે પ્રભુ! આવા પ્રકારના બાહ્ય પ્રક્ષાલનથી જેમ બાહ્ય મેલ વિનાશ પામે છે તેવી જ રીતે મારા આત્માનો અંતરંગ મેલ-કર્મમેલ પણ એની સાથે જ નાશ પામે. પછી ‘નમોઽર્હત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વ-સાધુભ્યઃ’ કહી કળશ હાથમાં રાખી જળપૂજનો દુહો તથા મંત્ર બોલવો.

જળપૂજનો દોહો

જલપૂજ જૂગતે કરો, મેલ અનાદિ વિનાશ,
જલપૂજ ફલ મુજ હોજો, માગો એમ પ્રભુ પાસ.

મંત્ર : ॐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય જલં યજ્ઞમહો સ્વાહા.

આ પ્રમાણે દુહો તથા મંત્ર બોલીને પ્રભુને પંચા-મૃતથી તથા શુદ્ધ જળથી પ્રક્ષાલ કરવો.

મંત્ર બોલ્યા પછી પાણીનો પ્રક્ષાલ કરતી વખતે બોલવાનો દુહો :

જ્ઞાન કળશ ભરી આતમા, સમતારસ ભરપૂર,
શ્રી જિનને નવરાવતાં, કર્મ હોવે ચકચૂર.

અથવા

મેરુશિખર નવરાવે હો સુરપતિ, મેરુશિખર નવરાવે.
જન્મકાળ જિનવરજીકો જાણી, પંચરૂપ કરી આવે. હો સુર ૦
રત્નપ્રમુખ અડ્ડનતિના કળશા ઔષધિચૂરણ મિલાવે;
ખીર સમદ્ર તીર્થોદ્દક આણી. સ્નાત્ર કરી ગણ ગાવે. હો સર ૦

એણિપરે જિનપ્રતિમાકો નહવણ કરી, ઓધિબીજ માનું વાવે. અનુક્રમે ગુણ રત્નાકર ફરસી, જિન ઉત્તમ પદ પાવે. હો સુર ૦

જળપૂજા પછી પ્રભુજીની મૂર્તિ પર કયાંય જો કેસર ચંદન વગેરે રહી ગયું હોય તો એને લીના અંગ લૂંછાણાથી, ચાંદી કે તાંબાની સળીથી દૂર કરવું જોઈએ.

પછી વાળાકુંચીને પાણીમાં ભીંજવીને હલકા હાથે મૂર્તિ પર ફેરવવી જોઈએ. કેટલાક લોકો કુચડાની જેમ વાળાકુંચી ઘસે છે, તે યોગ્ય નથી. તેથી આશાતના થાય છે.

પછી શુદ્ધ, રવેત અને સ્વચ્છ તથા પ્રમાણયુક્ત જુદાં જુદાં અંગ લૂંછણાથી ત્રણવાર પ્રભુજીની મૂર્તિને સ્વચ્છ કરવી. અંગલૂંછણાં ભોંય પર ન મૂકવાં જોઈએ. પાટ-પખાસણુ લૂંછવાના કકડા અને અંગલૂંછણા જુદા જુદા મૂકવાં જોઈએ. ભેગાં ન કરવાં.

તે પછીથી પ્રભુજીની પલાંડીને કૈરા અંગલૂંછણાથી ઢાંકીને મુખ બાંધીને ચંદન ઘસવું. પહેલાં ચંદન ઘસી લીધું હોય તો પણ ચાલે.

ચંદનપૂજામાં પૂજાની સાથે પ્રભુજીના ગુણોની વિચારણાથી વિષયકષાયની ગરમી દૂર કરવાનું કથેય મુખ્ય હોવાથી તેમાં ચંદનનું જ મહત્ત્વ છે, પરંતુ ઉત્તમ સુગંધી દ્રવ્યોનું મિશ્રણ તેમાં કરવું જરૂરી હોવાથી કેસર, કપૂર, ખરાસ વગેરેનો ઉપયોગ ચંદનની સાથે કરવામાં આવે છે. આ મર્મને ન સમજવાથી કેટલાક લોકો તેને કેસરપૂજા કહે

છે. અને શુદ્ધ કેસર મોંઘું હોવાથી કેશરનો ઉપયોગ ન થવાથી અથવા એકલા ચંદનથી જો પૂજા કરવામાં આવે તો આશાતના થાય છે એમ માને છે. પરંતુ એ માન્યતા ખોટી છે.

કેસર વગેરે સુગંધ દ્રવ્યોથી મિશ્રિત ચંદનથી પ્રભુજીનાં નવ અંગે - (૧) બે ચરણ (૨) બે બનુ (૩) બે હાથ (૪) બે ખભા (૫) મસ્તક (૬) લલાટ (૭) કંઠ (૮) વક્ષઃસ્થળ (છાતી) (૯) નાભિ (ઉદર) અનામિકા આંગળીથી નવે અંગની પૂજના તે તે દુહા ખોલીને, એ એ અંગોની ભાવનાનો વિચાર કરતાં કરતાં શાંત ચિત્તથી નમ્રતાપૂર્વક મૌન રહીને પૂજા કરવી જોઈ એ.

ચંદનપૂજા કરતી વખતે એવી ભાવના ભાવવી જોઈ એ કે, હે પ્રભુ! જેવી રીતે આ ચંદન અંગે અંગમાં શીતળતા પ્રગટાવે છે, તેવી જ રીતે મારા આત્મામાં પણ સમતાની શીતળતા પ્રગટો, હાથમાં ચંદનની વાટકી લઈને નમોઽર્હત સિદ્ધાચાર્યેયાધ્યાય સર્વ સાધુભ્યઃ : ॥ કહી ચંદન પૂજનો દુહો તથા મંત્ર ખોલવો.

ચંદન પૂજનો દુહો :

શીતલ ગુણુ જોહમાં રહ્યો, શીતલ પ્રભુ મુખ રંગ :
આત્મ શીતલ કરવા લાણી, પૂજો અરિહા અંગ.
મંત્ર: ॐ હ્રીં શ્રીં પરમ પુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મજરા-
મૃત્યુ નિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય ચંદનં યજ્ઞમહે સ્વાહા.

ઉપર પ્રમાણે દુહો અને મંત્ર ખોલ્યા બાદ ચંદન,

ખરાસ, કેસર વગેરેથી પૂજા કરવી. પૂજા કરતાં નખ કેસરમાં ઘોલાય નહિ અને પ્રભુજીને અડકે નહિ તથા કેસરના છાંટા પડે નહિ તેની કાળજી રાખવી.

અંગૂઠાની પૂજાનો દુહો :

જલભરી સંપુટ પત્રમાં, યુગલિક નર પૂજાંત;
ઋષભચરણ અંગૂઠે, દાયક ભવજલ અંત.

ભાવના: કમરની નીચેનો ભાગ હલકા અંગ તરીકે માનવામાં આવે છે. એમાં પણ પગને તો સૌથી હલકો ગણવામાં આવે છે. છતાં પણ હે પ્રભુ ! આપના ઉદાત્ત આત્મતેજથી જેવી રીતે આપના ચરણોનો અંગૂઠો પૂજ્ય બન્યો, તેવી રીતે હું પણ આપની પૂજા દ્વારા વિવેક મેળવીને પૂજ્ય બનું.

દુહો ઘોલ્યા પછી આ ભાવના ભાવીને પ્રભુના જમણા ડાબા અંગૂઠે તિલક કરવું.

પછી આંગળીમાં ચંદન લઈ જાનુ પૂજાનો દુહો ઘોલાવો.

જાનુપૂજાનો દુહો :

જાનુબંધે કાઉસ્સગ્ગ રહ્યા, વિચર્યા દેશ વિદેશ;
ખડાં ખડાં કેવળ લલું, પૂજે જાનુ નરેશ.

ભાવના :- હે પ્રભુ ! આપે આ ઠીંચણોના બળ ઉપર ધીરજપૂર્વક કાઉસ્સગ્ગમાં ઊભા રહીને કઠીન કર્મેનો ક્ષય કરીને કેવળજ્ઞાન મેળવ્યું. તેમજ દેશવિદેશમાં વિહાર કરીને ભવ્યાત્માઓને પ્રતિબોધ્યા. હું પણ આપની જેમ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને ભવ્યાત્માઓને પ્રતિબોધન કરું.

આ ભાવના ભાવીને પ્રભુના જમણા-ડાબા ઠીંચણે તિલક કરવું.

પછી આંગળીમાં ચંદન લઈને મણિબંધ (હાથના કાંડા) પૂજનો દુહો બોલવો.

મણિબંધ પૂજનો દુહો :

લોકાન્તિક વચને કરી, વરસ્યાં વરસી દાન,
કર કાંડે પ્રભુપૂજના, પૂજે ભવિ બહુમાન.

ભાવના :- હે પ્રભુ! આપે આ હાથ વડે દીક્ષા પહેલાં રોજનાં એક કરોડ ને આઠ લાખના હિસાબથી એક વર્ષમાં ત્રણસો અઠ્ઠાસી કરોડ ને એંસી લાખ (૩૮૮૮૦૦૦૦૦) સોનામહોરોનું દાન દઈને જગતના દારિદ્ર્યનો નાશ કર્યો, એ રીતે મારું ભાવદાન્દ્રિય દૂર થાવ. આ ભાવના ભાવતાં બંને મણિબન્ધની પૂજા કરવી. (પ્રભુના જમણા-ડાબા કાંડે તિલક કરવું)

ફરી આંગળીમાં ચંદન લઈને સ્કંધ પૂજનો દુહો બોલવો.

સ્કંધ પૂજનો દુહો :

માન ગયું હાય અશથી, દેખી વીર્ય અનંત,
ભુજબળે ભવજળ તર્યા, પૂજે બંધ મહંત.

ભાવના :- હે પ્રભુ! આપનું અનંતવીર્ય જોઈને આપના બંને ખલામાંથી માન તે કયાંય દૂર ભાગી ગયું અને આ ભૂજબળોના બળથી આપ સંસારસમુદ્રનો પાર ઉતરી ગયા, એ રીતે હું મારા જીવનમાંથી પણ માનને હટાવી દઈને સંસાર સમુદ્રનો પાર પારી જાઉં! આ

ભાવના ભાવીને પ્રભુના જમણા-ડાબા ખલે તિલક કરવું.
ફરી આંગળીમાં ચન્દન લઈને શિખાપૂજનો દુહો બોલવો.
શિખાપૂજનો દુહો :

સિદ્ધશિલા ગુણ ઉજળી, લોકાંતે ભગવંત,
વસિયા તીણ કારણ ભવી; શિરશિખા પૂજંત.

ભાવના : હે પ્રભુ ! આપ કર્મોના બંધનથી મુક્ત થઈને ચૌદ રાજલોકના અગ્રભાગ-શિખર પર શાશ્વત્સુખના લોકતાબનીને વિરાજમાન થયા છે, એ રીતે આપની પૂજા દ્વારા મનના ભાવોને (અધ્યવસાયોને) વિશુદ્ધ બનાવીને હું પણ મોક્ષપદ મેળવું. આ ભાવના ભાવતાં પ્રભુના મસ્તક શિખાએ તિલક કરવું.

ફરી આંગળીમાં ચન્દન લઈને ભાલપૂજનો દુહો બોલવો.

ભાલપૂજનો દુહો :

તીર્થંકર પદ પુણ્યથી, ત્રિભુવન જન સેવંત;
ત્રિભુવન તિલક સમા પ્રભુ, ભાલ તિલક જયવંત

ભાવના : હે પ્રભુ ! તીર્થંકરપદના પુણ્યથી ત્રણે ભુવનના લોકો આપની સેવા કરે છે, એટલે આપ ત્રણે ભુવનના તિલક સમાન છે.. હું પણ તિલક પૂજા કરીને આત્મ સમૃદ્ધિને પ્રાપ્ત કરું.

આ ભાવના ભાવીને પ્રભુના લલાટમાં તિલક કરવું.

ફરી આંગળીમાં ચન્દન લઈને કંઠપૂજનો દુહો બોલવો.

કંઠપૂજનો દુહો :

સોલપ્રહર પ્રભુ દેશના કંઠે વિવર વર્તુલ
મધુર ધ્વનિ સુરનર સુણે,
તિણે ગણે તિલક અમૂલ,

ભાવના : હે પ્રભુ ! આપના આ કંઠમાંથી નીકળેલ સુમધુર ધર્મદેશનાથી લબ્ય જીવેનું અનંત કલ્યાણ થયું. મારું જીવન પણ આપણા ઉપદેશાનુસાર સન્માર્ગગામી બને. આ ભાવના ભાવતાં ભાવતાં પ્રભુના કંઠે તિલક કરવું પછીથી આંગળીમાં ચંદન વર્ધને હૃદયપૂજનો દુહો બોલવો.

હૃદય પૂજનો દુહો :

હૃદયકમળ ઉપશમ બળે, બાળ્યા રાગ ને દ્વેષ,
હિમ દહે વનખંડને, હૃદય તિલક સંતોષ.

ભાવના : હે પ્રભુ ! આપના હૃદયકમળમાં સમતા-ભાવનું બળ એટલું વધી ગયું કે ભક્તિવંત પ્રત્યે રાગ અને અપરાધી પ્રત્યે દ્વેષભાવ બળી ગયો. એ રીતે મારા હૃદયમાંથી પણ રાગ દ્વેષની લાગણીઓ નિર્મૂળ થઈ બલ. આ ભાવના ભાવતાં પ્રભુના હૃદયની પૂજા કરવી (છાતીએ તિલક કરવું.)

પછીથી હાથમાં ચંદન લઈને નાભિ પૂજનો દુહો બોલવો.

નાભિ પૂજનો દુહો :

રત્નત્રયી ગુણ ઉજળી, સકલ સુગુણ વિશ્રામ,
નાભિકમળની પૂજના, કરતાં અવિચલ ધામ.

ભાવના : હે પ્રભુ ! સારા ય શરીરની રચનાનું મૂળ જેમ નાલિ છે. દરેક નાડી અને નસો નાલિમાંથી નીકળે છે, તેમ આખી દ્વાદ્વશાંગીની રચનાનું મૂળ આપ છે. નાલિપૂખ્તથી શ્રુતજ્ઞાનની શ્રદ્ધા પરિણતિ, પ્રાપ્ત કરવાની ભાવના ભાવું છું. આ ભાવના ભાવીને નાલિની પૂજા કરવી. પછી ઊભા રહીને નીચેનો દુહો બોલવો.

ઉપદેશક નવ તત્ત્વના; તેણે નવ અંગ જિણુંદ;
પૂજે બહુ વિધ ભાવશું, કહે શુભવીર મુણિંદ.

ભાવના : હે પ્રભુ ! આપ નવતત્ત્વોનો ભવ્ય ઉપદેશ આપ્યો, જે તત્ત્વોમાં સમગ્ર વિશ્વનો વિચાર, વિશ્વની વ્યવસ્થાનો સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે. આપના નવ અંગોની પૂજા કરવાના પરિણામે મને પણ નવતત્ત્વનું જ્ઞાન થાવ !

કેટલાક લોકો અજ્ઞાનતાને લીધે અધિષ્ઠાદાયક દેવ દેવીઓની પણ નવે અંગે પૂજા કરે છે. પણ વાસ્તવમાં તે શાસ્ત્ર મર્યાદાથી વિરુદ્ધ છે. દેવ-દેવીઓની પૂજા ફક્ત કપાળ ઉપર તિલક કરીને થવી જોઈએ.

ચંદન પૂજા કર્યા પછીથી શુદ્ધ પાણીથી હાથ ધોઈને પુષ્પપૂજા કરવી. પુષ્પો સુંદર રંગવાળાં; સુગંધિત, તાજાં, જમીન પર ન પડ્યાં હોય તેવાં, પૂરેપૂરાં ખીલેલાં, અખંડિત હોવાં જોઈએ. હાર, કલગી, ગુચ્છ વગેરે બનાવીને તેના ઉપયોગ દ્વારા પણ પ્રભુની પુષ્પપૂજા થઈ શકે છે. આજ

કાલ પુષ્પપૂજની વિધિની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે. પણ વિવેકી આત્માઓએ વિધિનો ખ્યાલ રાખીને વિધિયુક્ત પુષ્પપૂજનો લાભ લેવો જોઈએ.

નમોઽર્હત-સિદ્ધધાર્યોપાધ્યાય સર્વ સાધુભ્યઃ ॥

કહી પુષ્પપૂજનો દુહો તથા મંત્ર બોલવો.

પુષ્પપૂજનો દુહો :

સુરભિ અખંડ કુસુમ શ્રદ્ધી પૂજે ગત સંતાપ,
સુમજંતુ ભવ્યજ પરે, કરીએ સમક્ષિ છાપ,

મંત્રઃ ॐ હ્રીં શ્રીં પરમ પુરૂષાય પરમેશ્વરાય,
જન્મજરામૃત્યુ નિવારણાય શ્રીમતે જ્ઞાનેન્દ્રાય પુષ્પાણિ
યજ્ઞમહે સ્વાહા.

ઉપર પ્રમાણેનો દુહો અને મંત્ર બોલ્યા બાદ આ પુષ્પ જેવું સુંદર, શુદ્ધ અને પરાગવાળું છે, તેવું જ મારું મન પણ સુંદર, શુદ્ધ અને લાવ સુગંધથી વિશિષ્ટ હો. આ રીતે લાવના લાવતાં પ્રભુજીને પુષ્પો ચઢાવવાં.

ધૂપ પૂજ : ધૂપસળી, પવિત્ર અગરબત્તી, દશાંગધૂપ, ચંદનચૂર્ણ, ધનસાર, કપૂર; કસ્તુરી વગેરે સુગંધિત દ્રવ્યો તાજાં જ્યણાપૂર્વક લાવેલા અંગારાવાળી ધૂપદાનીમાં નાખીને તેમાંથી અગ્નિના સંયોગથી પ્રગટવા લાગે ત્યારે અંજલિ-સુદ્રાથી બન્ને હાથ જોડ્યા પછી ધૂપધાની હાથમાં રાખીને 'નમોઽર્હત સિદ્ધધાર્યોપાધ્યાય સર્વ સાધુભ્યઃ કહી' ધૂપ-પૂજનો દુહો તથા મંત્ર બોલવો.

ધૂપ પૂજનો દુહો :

ધ્યાન ઘટા પ્રગટાવીએ, વામનયન જિન ધૂપ;
મિચ્છત્ત દુર્ગાધ દૂર ટળે, પ્રગટે આત્મસ્વરૂપ.

મંત્ર : ઝઙ્ઙ હીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-
જરા મૃત્યુ-નિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય ધૂપં યજ્ઞમહો
સ્વાહા ॥ પ્રભુની ડાબી બાજુએ ઊભા રહી ધૂપ-પૂજા
કરવી. ધૂપપૂજા કરતાં નીચેની ભાવના મનમાં લાવવી. “હે
પ્રભુ! અગ્નિમાં ધૂપ નાખવાથી જેવી રીતે ધૂપ સળગે છે,
અને તેનો ધૂમાડો ઊંચે ઊંચે ચાલ્યો જાય છે, તેવી જ
રીતે મારા આત્માને લાગેલા કર્મરૂપ કાળનું દહન થાયો.
અને શુભ ભાવના રૂપી ધૂપ ધૂમાડાની પેઠે ઊંચે ચલો,
અને મારો આત્મા પણ ઉચ્ચ સ્થાને અવ્યવસ્થિત થાયો.”

ધૂપદાનુ ફેરવતાં નીચેનો દુહો બોલવો:

અમે ધૂપની પૂજા કરીએ રે, ઓ મન માન્યા મોહનજી;
પ્રભુ! ધૂપ ઘટા અનુસરીએ રે, ઓ મન માન્યા મોહનજી.
પ્રભુ! અંતે છે શરણુ તુમારું રે, ઓ મન માન્યા મોહનજી,
પ્રભુ! નહીં કોઈ તુમારી તોલે રે, ઓ મન માન્યા મોહનજી.

દીપક પૂજા :

દીપક પૂજા માટે પોતાના ઘેરથી અને તો ગાયનું,
તે ન મળે તો ભેંસનું પવિત્ર ઘી લઈ જઈને દીવો પ્રગટાવવો.

દીપકપૂજા કરતી વખતે મનમાં એવી ભાવના લાવવી
જોઈએ કે હે પ્રભુ! આ દીપક જેવી રીતે અધકારને

હૂર કરી સર્વત્ર પ્રકાશ ફેલાવે છે અને એક દીપકથી અનેક પ્રગટે છે, તેવી રીતે આપની દીપકપૂજા કરવાથી મારો આત્મા ઉપર રહેલો કર્મરૂપી અંધકાર હૂર થાયો! વિવેકરૂપી દીપક પ્રગટ થાયો, મારો અજ્ઞાન રૂપી અન્ધકાર નષ્ટ થાયો અને મારો આત્મા દીપકની પેઠે પ્રકાશિત થાવ.

પ્રભુની જમણી બાજુએ ઊભા રહી નમોઽર્હત સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વ સાધુભ્યઃ યોલી દીપકપૂજનો દુહો તથા મંત્ર યોલવો.

દીપકપૂજનો દુહો :

દ્રવ્ય દીપક સુવિવેકથી, કરતાં દુઃખ હોય ફેક,
ભાવ પ્રદીપ પ્રગટ હુએ, ભાસિત લોકાલોક.

મંત્ર : ॐ હ્રીં શ્રી પરમપુરૂષાય પરમેશ્વરાય જન્મ જરા મૃત્યુ નિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય દીપં યજ્ઞમહે સ્વાહા ॥ યોલી. દીપક-પૂજા કરવી. તે વખતે નીચેનો દુહો યોલવો :-

દીપક દીપતો રે લોકા લોક પ્રમાણ,
દર્શન દીવડો રે, હણી આવરણ લહે નિર્વાણ.

ચામર પૂજા :

ત્યાર બાદ ચામરપૂજા કરવી. ચામરપૂજા કરતાં એ ભાવના ભાવવી કે હે પ્રભુ! આપની આગળ દેવ-દેવેન્દ્ર અને ચક્રવર્તી વગેરે ચામર ઝૂકાવીને વિનયપૂર્વક આપની

સેવા માટે ઉત્કંઠિત રહેતા હતા. મને પણ એ ચામરપૂજનો લાલ મળવાથી હું મારા આત્માને ધન્ય માનું છું.

ચામર પૂજા કરતાં ખોલવાનો દુહો :

એ બાણ ચામર ઢાળે, એક આગળ વજ્ર ઉલાળે,
જઈ મેરૂ ધરી ઉત્સંગે, ઈન્દ્ર ચોસઠ મલિયા રંગે,
પ્રભુ પાસનું મુખડું જોવા, લવોલવનાં પાતિક જોવા.

ત્યાર પછી હાથમાં દર્પણ લઈને એમાં પ્રભુજીના પ્રતિબિંબનું દર્શન કરવું. એ લાવનાથી કે દર્પણની જેમ મારું અંતઃકરણ આપના ગુણગાનથી અને ભક્તિલાવથી રાગાદિ સંસ્કારની મલિનતાથી રહિત થઈને વિશુદ્ધ બની જાય અને એમાં આપનું પ્રતિબિંબ પડવાથી મારી આત્મ-શક્તિઓનો વિકાસ થાય અને મારો ઉદ્ધાર થાય !

તે પછી અક્ષતપૂજા નૈવેદ્યપૂજા તથા ફૂલપૂજા પાટલા ઉપર કરવી જોઈએ.

અક્ષત પૂજા :

અક્ષત પૂજા કરતી વખતે એવી લાવના લાવવી જોઈએ કે “ હે પ્રભુ ! ચાર ગતિઓના (દેવલોક, નરક, મનુષ્ય અને તિર્યંચ) મારા લવ જામણને દૂર કરી મને એક એવું અક્ષત અખંડપદ પ્રાપ્ત થાઓ કે જેથી ફરી ફરી આ જન્મ-જરા-મૃત્યુવાળા સંસારમાં રજળવું ન પડે. ‘નમોઽર્હત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વ સાધુક્યઃ’ જોતી અક્ષત પૂજનો દુહો તથા મંત્ર જોલવો.

અક્ષત પૂજા દુહો :

શુકલ અખંડ અક્ષત ઝાડી, નંદાવર્ત વિશાળ,
પુરી પ્રભુ સન્મુખ રહી ટાળો સકળ જંબલ.

મંત્ર : ॐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરૂષાય પરમેશ્વરાય જન્મ
જરા મૃત્યુ નિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય અક્ષતાનિ યજ્ઞ-
મહે સ્વાહા. આ મંત્ર ખેલી સાથીઓ (સ્વસ્તિક) કાઢવો.

સાથીઓ કરતી વખતે ખેલવાના દુહો

ચિહ્ન ગતિ બ્રમણ સંસારમાં, જન્મ મરણ જંબળ,
અઠ કર્મ નિવારવા માગું મોક્ષ ફળ સાર. ૧

અક્ષત પૂજા કરતાં થકાં, સફળ કરું અવતાર;
ફળ માગું પ્રભુ આગળે તાર તાર મુજ તાર ૨

દર્શન જ્ઞાન ચરિત્રના આરાધનથી સાર;
સિદ્ધશિલાની ઉપરે, હો જો મુજ વાસ શ્રીકાર. ૩

નવેઘ પૂજા

નવેઘ પૂજા કરતી વખતે એવી ભાવના ભાવવી
જેઠ એ કે, “હે પ્રભુ! આપ જો કે નિર્વેદી અને અણાહારી
છો તો પણ આપની સન્મુખ આ નવેઘની સામગ્રી મૂકી
આપને એટલી જ પ્રાર્થના કરું છું કે મને પણ આહાર-
સંજ્ઞાના આ પ્રપંચમાંથી મુક્ત કરી આપના જેવું જ
અણાહારી પરમાનંદ પદ પ્રાપ્ત થાઓ. પછી ‘નમોઽર્હત સિદ્ધા
ર્યેયાધ્યાય સર્વ સાધુભ્યઃ’ ખેલી નવેઘ પૂજનો દુહો તથા
મંત્ર ખેલવો.

નવેઘ પૂજનો દુહો

અણાહારી પદ મેં કર્યા, વિગ્ગહ ગઈય અનંત,
હર કરી તે દીજીયે, અણાહારી શિવ સંત.

મંત્ર : ॐ હ્રીં શ્રીં પરમ પુરૂષાય પરમેશ્વરાય
જન્મ જરા મૃત્યુ નિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય નૈવેઘં
યજ્ઞમહે સ્વાહા ॥

સાધિયાની ઉપર નૈવેઘ મૂકવું. ધનનો મોહ છોડવા માટે શક્તિ અને ભાવ અનુસાર રોકડા પૈસા રૂપિયા વગેરે સાધિયા ઉપર મૂકવા અને સમર્પણ બુદ્ધિથી દેવના લંકારમાં પૈસા નાખવા.

ફળ પૂજ

ફળ પૂજ કરતી વખતે મનમાં એવી ભાવના ભાવવી જોઈએ કે, “હે પ્રભુ! આ ફળ આપના ચરણ કમળમાં ધરી એટલું જ ઈચ્છું છું કે મને પણ આપના જેવું જ શિવપદરૂપી સર્વશ્રેષ્ઠ ફળ પ્રાપ્ત થાઓ !

પછી ‘નમોઽર્હત સિક્ષા ચાર્યોપાધ્યાય સર્વ સાધુભ્યઃ’
બોલી ફળપૂજનો દુહો તથા મંત્ર બોલવો.

ફળપૂજનો દુહો

ઈંદ્રાદિક પૂજ ભણી, ફળ લાવે ધરી રાગ
પુરૂષોત્તમ પુજ કરી માગે શિવફળ ત્યાગ.

મંત્ર : ॐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરૂષાય પરમેશ્વરાય
જન્મ જરા મૃત્યુ નિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય ફલં યજ્ઞ
મહે સ્વાહા ॥

ચામર અને દર્પણની વિધિ અહીં પણ કરી શકાય. અહીં સુધી દ્રવ્યપૂજા થઈ.

ચૈત્યવંદન દ્વારા ભાવપૂજા થાય છે. કેટલાક લોકો પૂજાનો અર્થ ફક્ત દ્રવ્યપૂજા સમજીને ચૈત્યવંદન કર્યા વગર જ દેરાસરમાંથી ચાલ્યા જાય છે ખરેખર તો અષ્ટ પ્રકારી દ્રવ્યપૂજા એ ભાવપૂજાની પૂર્વ તૈયારી રૂપ છે. ચૈત્યવંદનમાં પ્રભુના ગુણોની સ્તવનો દ્વારા એમાં તલલીન બનવાથી આત્મભાવોની શુદ્ધિ થાય છે અને રાગ વગેરે સંસ્કારો દૂર થઈ જાય છે. એટલા માટે ચૈત્યવંદનની ઉપેક્ષા કરવી તે યોગ્ય નથી. બીજી વાત એ છે કે દ્રવ્યપૂજા સંયોગવશ ઓછી વત્તી થાય તો ચાલે, પરંતુ ભાવપૂજા તો વિવેકી આત્માઓએ સુંદર રીતે કરવી જ જોઈએ.

ચૈત્યવંદન પછી આત્મનિંદા-ગર્હા, 'પાપોતુ' પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રભુના ગુણુગાન કે વિનાંતિના ભાવવાળું નાનકડું સ્તવન, છંદ કે સ્તુતિ બોલવાં.

પછી સમય પ્રમાણે નવકાર મહામંત્રનો ૧૦૮ વાર જાપ કરવો.

દેરાસરમાંથી બહાર નીકળતી વખતે ઘંટનો મંગલ શ્વનિ કરવો.

અહીં સંક્ષેપમાં આ વિધિ બતાવવામાં આવી છે.

'ધર્મસંગ્રહ', 'શ્રાદ્ધવિધિ', વગેરેમાં તે વિસ્તારથી દર્શાવવામાં આવી છે. જિજ્ઞાસુઓએ વિસ્તાર જાણવા માટે તે તેમનો વાંચવા, ગીતાઈ ગુરુ મહારાજના મુખથી સાંભળવા.

*

